

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ ПОВАГИ ДО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ
УЧНІВСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
другого року навчання 11-211.2 м групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Нода Світлана Вікторівна
Керівник д.пед.н., професорка Петухова Л.Є.
Рецензент к.пед.н., доцентка Саган О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 Теоретичні засади проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.....	7
1.1 Аналіз дефініцій психолого-педагогічного дослідження.....	7
1.2 Історико-логічний аспект проблеми дослідження.....	10
1.3 Формування поваги до вчителя як проблема сучасного освітнього середовища.....	21
РОЗДІЛ 2 Характерологічні особливості проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.....	28
2.1 Стан сформованості поваги до вчителя в сучасній освітній системі.....	28
2.2 Модель формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.....	32
2.3 Критерії, рівні і показники виміру поваги до вчителя в учнівському середовищі.....	36
РОЗДІЛ 3 Експериментальна перевірка стану сформованості поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.....	40
3.1 Діагностика рівня сформованості поваги до вчителя в школах Херсонщини.....	40
3.2 Аналіз результатів експериментально-дослідницької роботи.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67
Додаток А Анкета для дітей 1.....	67
Додаток Б Анкета для дітей 2.....	69
Додаток В Анкета для дітей 3.....	71
Додаток Г Анкета для батьків.....	74

Додаток Д Заходи спрямованні на формування поваги.....	77
Додаток Е Кодекс академічної доброчесності.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток українського суспільства, процес інформаційно-технологічного прогресу неминуче потребує модернізації і реформування всіх сфер суспільного життя. Сучасна система освіти ґрунтується на засадах гуманно-особистісного підходу і потребує дослідження низки психолого-педагогічних проблем, серед яких вагоме місце належить вивченню проблеми формування поваги до вчителя. На сьогоднішній день дана проблема є актуальною, оскільки спостерігається тенденція до зниження поваги до вчителя та вчительської професії, це пов'язано з різними факторами, проте одним з головних це зниження престижу цієї професії через низький соціальну статус.

Сьогодні педагогу недостатньо бути просто освіченим, пояснювати навчальний матеріал, та перевіряти рівень його засвоєння. Потрібно постійно виявляти високий рівень професіоналізму, педагогічних та загальних компетентностей, вміти організовувати учнівське середовище, залучати до спільної діяльності, прагнути до самоосвіти та саморозвитку. Адже саме вчитель є однією з ключових персон в функціонуванні освітнього процесу. Тому, враховуючи пріоритетність значення вчителя у педагогічній діяльності, видається актуальним звернення до історико-педагогічного досвіду, аналізу та переосмислення надбань в спадщині педагогів у контексті формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.

Проблема формування поваги до вчителя та педагогічного авторитету привертала увагу багатьох дослідників: І.П. Андриаді, Ш.О. Амонашвілі, М.Ю. Кондратьєв займалися вивченням компонентів авторитету, особливостей побудови та шляхів формування авторитетних взаємин; А.С. Макаренко та Д.Ф. Самуйленков у своїх працях наголошували на важливості поваги до вчителя як основи стосунків

педагога з учнями, а також розробляли види авторитету виділивши істинний та хибний; В.О. Сухомлинський, О.В. Шепелева визначали сутність, принципи та особливості формування поваги до вчителя, вплив авторитету педагога на особистість вихованців; та інші.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично визначити рівень сформованості поваги до вчителя в умовах сучасного учнівського середовища.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.
2. Визначити критерії, рівні і показники виміру поваги до вчителя в умовах учнівського середовища
3. Експериментально дослідити реалізацію моделі формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.

Об'єкт дослідження – учнівське середовище початкової школи.

Предмет дослідження – стан сформованості поваги до вчителя.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування поваги до вчителя в учнів початкових класів буде відбуватися успішно при реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

1. Мотивація учнів до взаємодії з педагогом, виявлення шанобливого ставлення до нього
2. Створення гуманістично-орієнтованого освітнього середовища
3. Впровадження заходів, які сприяють формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

Досягненню мети дипломної роботи й вирішенню поставлених завдань сприяло використання комплексу **методів дослідження:** теоретичних (аналіз, синтез наукової літератури для порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, визначення понятійно-категоріального апарату); емпіричних (анкетування, опитування,

спостереження, бесіда, тестування, педагогічний експеримент для перевірки рівня сформованості поваги до вчителя); статистичні (кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Випускна робота виконана у межах науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Формування професійної компетентності кадрового педагогічного потенціалу у системі суспільних трансформаційних процесів» (№ - 0117U005614).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні і подальшому описі моделі формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.

Емпірична база дослідження: дослідження проводилося на базі початкової школи Херсонської ЗОШ № 28 ім. О.С. Пушкіна. У дослідженні прийняло участь 40 учнів початкових класів, 20 батьків учнів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що визначено та запропоновано перелік заходів щодо формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів у статтях «Історичні засади проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища» в збірнику «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (м. Херсон, 2020) та «Проблеми формування авторитету вчителя в умовах учнівського середовища» в збірнику «Магістерські студії» (Херсон, 2020 р).

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

1.1 Аналіз дефініцій психолого-педагогічного дослідження

«Сьогодні, як ніколи раніше, роль школи та вчителя у процесі навчання та виховання зростає, оскільки вчительська професія – одна з найважливіших у світі, вчитель є основоположником усіх соціальних змін, готуючи майбутні покоління, і проблема виявлення поваги до вчителя серед підростаючого покоління є однією з найактуальніших.

В сучасному учнівському середовищі можна спостерігати зниження поваги до вчителя та педагогічної професії, в цілому це зумовлено багатьма факторами, один з визначних – втрата престижності даної професії через її низький соціальний статус, який можна підвищити лише за умови зміни державної політики. Для того, щоб бути затребуваним професіоналом, авторитетною людиною, яка має повагу серед колег, батьків та учнів, сьогодні недостатньо вчителю глибоко знати свій предмет, пояснювати навчальний матеріал і мати можливість перевірити рівень його засвоєння учнями. Потрібно постійно проявляти високий рівень професіоналізму та педагогічних компетентностей, вміння організовувати учнівське середовище, бажання до самоосвіти та саморозвитку.

Розглянемо тезаурус ключових слів, які нам необхідні для вивчення та можливості узагальнення проблеми дослідження.»

В академічному словнику української мови подано, що повага – це почуття шанобливого та прихильного ставлення, яке базується на визнанні достоїнств, високих позитивних якостях певної людини [1].

«На думку Т.Ф. Єфремової, повага – це ставлення, яке відображає визнання переваги, важливості або цінності високих моральних якостей якоїсь людини, висока оцінка її діяльності [16].

Н.М. Баранова схиляється до думки, що повага – абстрактна соціальна категорія, котра відображає оцінку почуття гідності, вищості, значнішої ідеальності того, хто є об'єктом оцінювання. Поважне ставлення ґрунтується на визнанні високих якостей кого-небудь чи чого-небудь, відносно яких проводиться ця соціальна оцінка [4]» [40].

У роботах А. Реброва знаходимо, що повага – це соціально-психологічна характеристика становища людини в суспільстві і ступінь його впливу на інших людей в певній соціальній групі [47].

За словами В.Т. Петрикова повага до вчителя – це визнання учнями значимості достоїнств педагога і заснована на цьому сила його освітнього та виховного впливу [42, с.23].

«Аналізуючи роботу С.Д. Резника відзначено, що повага до вчителя – це сформована громадська думка про гідність, моральність, переваги та недоліки педагога [48].

За твердженням А.І. Кравченко, повага – це вияв авторитету, вплив, міра визнання суспільством заслуг індивіда; результат відношення соціально значущих характеристик суб'єкта зі шкалою ціннісних орієнтирів суспільства [28].

Проаналізувавши роботи вчених, зроблено висновок, що повага до вчителя – це абстрактна категорія, яка характеризується визнанням суспільством значущості педагога, його гідності, соціальних та моральних якостей, впевненість в його компетентності та професійності. Узагальнення поняття дає можливість зрозуміти, що формування поваги є складним процесом. Він залежить від учнівського середовища, в якому працює педагог.

В академічному словнику української мови визначено, що середовище – сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо [1].

«Г.М. Андрєєва стверджує, що учнівське середовище – це система залучення дітей шкільного віку в суспільно-соціальні та освітні

відносини. Вона передбачає засоби виникнення, зміст і рамки існування учнівського колективу, формує моделі, норми й правила індивідуальної поведінки та колективної взаємодії [2].

На думку Л.А. Порохні, учнівське середовище – це складна структура міжособистісної взаємодії учнів, яка весь час розвивається спираючись на близькі та далекі сфери життя. Значну роль в цьому процесі відіграє вчитель, який корегує взаємовпливи всіх складових компонентів цієї системи [45].

Можливо зробити висновок, що учнівське середовище – це неоднорідна культурна модель соціального інституту, яка має розгалужену систему взаємозв'язків, котрі забезпечують сукупність впливів і умов формування розвиненої особистості.

Сутність поняття «повага до вчителя» тісно взаємопов'язане з поняттям «авторитет», яке є підґрунтям формування належного ставлення учнів до педагога.

В академічний тлумачний словник української мови, поняття авторитет розглядається як загальновизнане значення, поважність, вплив певної особи на погляди, переконання і поведінку людей, життєдіяльність суспільства, завдяки їх перевагам або заслугам [1].

У педагогічному словнику Б. М. Бім-Бада, авторитет розглядається як невимушене сприйняття індивідом впливу якоїсь людини, яке базується на признанні його чеснот [41]» [40].

Н.А. Морева, стверджує, що авторитет – це загальновизнане значення особи або організації в різних сферах суспільного життя, яке ґрунтується на глибоких знаннях, компетенції, досягненнях в своїй області. Важливе значення має й сама особа, яка користується впливом або визнанням, її особистісні характеристики. Саме на основі авторитету учителя формується визнання, підтримка ідей та поглядів, довіра та повага до педагога [38 с.132].

«О.В. Шепелева визначає авторитет вчителя, як місце педагога в суспільстві. Саме воно обумовлене специфічним ролями педагогічної діяльності, в яких виявляються обов'язки, права і норми вчителя-посередника в момент передачі соціального досвіду. Внутрішня кореляція професійними якостями та можливостями вчителя із вимогами оточення, відчуття благополуччя, почуття гідності, що забезпечують йому визнання серед колег [55].

М.Ю. Кондратьєв у своїй роботі пояснює, що авторитет вчителя – це важлива особистісна якість педагога, інструмент впливу на особистість дитини з метою досягнення ефективних результатів освітнього процесу. Чим вищий авторитет, тим кращі відносини між учителем та учнями, тим більший рівень поваги можна спостерігати по відношенню до нього [25].

Як зазначає І.П. Андриаді, авторитет виражається в умінні бажаним чином скеровувати, не примушуючи, діяльність та думки іншої людини. Повага до вчителя та його авторитет пов'язані з ціннісною орієнтацією та характеристиками групи і визначають ступінь навіюваної дії [3]» [39].

Проаналізувавши різні погляди зроблено висновок, що авторитет вчителя – це його унікальна індивідуальність, яка здійснює інтенсивний педагогічний, психологічний та емоційний впливи на учнів. Авторитет учителя безпосередньо залежить від рівня розвитку його професійної культури, його особистих успіхів, освіти, розвитку творчого потенціалу особистості та його педагогічної майстерності.

1.2 Історико-логічний аспект проблеми дослідження

Професія вчителя є однією з найдавніших в історії суспільства, адже ще в первісному суспільстві виникала потреба передавати набутий досвід наступним поколінням. Її зародження, становлення та розвиток

пройшло складний та довготривалий процес, який складався з певних етапів.

Аналізуючи роботи вчених з цього питання можна побачити, що у зародженні педагогічної професії умовно виділяють чотири етапи:

1. Допрофесійний – період первісного суспільства, коли у суспільства вже виникає потреба в навчанні і вихованні молодого покоління з метою виживання та здійснювалися завдяки допомозі старших.

2. Умовно професійний – починається з виникнення приватної власності, коли стрімко починає розвиватися сімейне виховання. З розвитком писемності у рабовласницькому суспільстві починає виділятися спеціальна група людей, котрі починають професійно займатися освітою (Давній Схід, Греція, Рим). У період Середньовіччя професійна педагогічна діяльність знаходилась під впливом релігії. Починаючи з XII-XIII сторіччя виникають перші університети.

3. Власно професійний – період зародження капіталістичних відносин, саме в цей час професія педагога набуває масового характеру, приділяється значна увага професійній підготовці. У період ХХ століття характерним стає пошук нових та альтернативних традиційній форм та методів навчання та виховання.

4. Сучасний – період ХХІ століття, розвиток педагогічних спеціальностей набуває широкого розвитку, спостерігаються тенденції до формування та розвитку нових видів педагогічної діяльності [43].

Питання виникнення педагогічної професії було актуальним для різних історичних періодів розвитку суспільства. Розпочинаю з первісного суспільства виникнення педагогічної діяльності набуває форми передачі набутого досвіду майбутньому поколінню. Одразу після переходу від первісної до цивілізованої історії людства, педагогічна освіченість та розуміння необхідності суспільної обізнаності швидко зростали. Тобто вже в Античний період спостерігається розвиток

виховання та педагогічної думки, ще тоді мислителі значну увагу приділяли особистості педагога та значенню авторитету. Хоча і педагогічна традиція епохи Античності відрізнялася від східної педагогічної культури, проте філософи піфагорійської школи, стверджували, що авторитет у цей період часу становить основу освіти суспільства і виступає основним джерелом всіх видів влади, засобом управління, соціально значущим орієнтиром, в основі якого лежать повага. З попередниками погоджувався Аристотель та підкреслював авторитет наставника і ставив його на найвищий рівень суспільства. Він стверджував, що вчителі заслуговують ще більшої поваги, ніж батьки, тому що вони нам дають не просто життя, а гідне життя [33].

Платона стверджував, що посада вчителя набагато вагоміша за найвищі посади в державі. Наявність авторитету давала змогу виконувати ряд соціально значущих функцій, в тому числі виховну (формування ціннісних орієнтирів нового покоління, стимулювання становлення особистості) та функцію накопичення й передачі досвіду (авторитетна особа є еталоном форм і способів суспільної діяльності) [44].

Одним з перших педагогів, діяльність якого була високо оціненою державою був Марк Квінтіліан, який розробив програму підготовки педагогів. В основі педагогічної професії він вбачав такі якості особистості як високоосвіченість філософа та любов до дітей. Аналізуючи його погляди знаходимо, що однією із авторитетних осіб античності, яка мала значний рівень поваги був учитель як особа, яка займає високе державне становище і готує підростаюче покоління до активної участі в суспільному і державному житті [18].

В Ізраїльсько-Іудейському царстві освіта була національно-релігійним явищем, школу ставили на один щабель з храмом. Вчителем часто ставав проповідник, який не отримує грошей за свою роботу, оскільки дотримувались думки, що освіта повинна бути безкоштовною.

Повага до педагога виховувалась в родині до того, як учень почне вчитися. Про це свідчить той факт, що вони вважали правильним у скрутний момент спочатку прийти на допомогу вчителю, а потім батьку, незважаючи на те, що батько глава сім'ї [18].

Схоже відношення до вчителя було і в Стародавньому Китаї. Освіта та виховання базувалася на традиціях, повазі до молодих і старих, повазі до вчителя як батька. Суворі заборони включали використання образливих слів, дій, які можуть завдати шкоди сім'ям і суспільству. Один з найбільш шанованих вчителів Китаю, Конфуцій у своїх працях представляє нове бачення вчителя як творця, носія культури та людяності. Звертаючись до вчителів, Конфуцій стверджував, що необхідно дбати про своє вдосконалення та зрозуміти сенс життя в самозаглибленій праці свідомості. [32]. Отже, вчитель у Китаї повинен виступати духовним та культурним носієм, популяризатором пізнання самого себе та гуманності, щоб навчити людей прикладом власного життя.

В епоху Середньовіччя у Західній Європі починається значний розвиток педагогічної думки, приділяється увага поняттю «авторитет», яке закріпилося у філософській практиці як проблема взаємодії віри і розуму. В цей період склалася думка, що розум і воля людини повинні підкорятися божественному началу та провидінню, а речі, не одухотворені Богом, не мають авторитету Істини. Проте в педагогічній думці християнського Середньовіччя, виявляється інакший підхід. Саме учителя-наставника уважали носієм Істини, хранителем вікового досвіду та заповідей предків, джерел священного писання, що визначало його авторитетність. Тому в основі взаємодії вчителя і вихованців лежав страх перед Богом та шанобливе ставлення. Наявність авторитету забезпечувало високе моральне та духовне виховання вірою, оволодіння знаннями, формування порядного способу життя [18].

Письменник-єзуїт Жувансі наголошував, що якості авторитетного вчителя: похвала і осуд, тому що вони заохочують і сприяють розвитку розуміння дітей. Звідси випливає, що важливими методами навчання є покарання і заохочення, які вчитель використовує для досягнення результатів навчання і завоювання любові учнів. Саме Жувансі розробляв принципи авторитету вчителя і визначив три способи, якими педагог може заслужити довіру та повагу. Вчитель повинен бути побожним і освіченим в очах учнів; намагатися завоювати любов, через переживання про їх успіхи; повинен бути наполегливим у своїх вимогах і не змушувати підкорятися його проханням; справедливим, щоб підтримувати стійкий тон в спілкуванні, мовлення повинно бути мудрим, не грубим і не жорстоким, а впевненим і серйозним, що проявляється в стійкому і гучному голосі при оголошенні догани і т.д» [20].

В епоху Відродження, Реформації та Нового часу можна спостерігати руйнування релігійного авторитету і догматики в схоластичній науці. Починаючи з епохи Відродження і Реформації з'явилися позиції, згідно з якими, авторитет визначався саме знаннями чи іншими якостями, якими володів суб'єкт, тобто заслуги самої особистості як носія авторитету, а оціночний характер авторитету почав визначатися через суспільну значимість. Шляхом придбання авторитету вчителем було прагнення отримати повагу учнів за рахунок освіченості та свого благочестя, завоювання любові учнів за допомогою піклування про їх особистісні успіхи, а також наявність страху учнів перед учителем. При цьому важливим було те, що вчитель повинен намагатися максимально пізнати своїх учнів і виявляти, що можна вимагати від кожного з них. На основі систематичного та досконалого вивчення вихователям часто вдавалося підкорити своєму абсолютному впливові волю і свідомість своїх вихованців, завойовувати їх безумовну пошану [18].

Подальший розвиток формування поваги та авторитетності педагога представлено в різних концепціях зарубіжних філософів Нового часу XVII–XVIII ст. У цей час роботи Г. Гегеля, Я.А. Коменського, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, І. Герbart, Т. Гоббс, Ф. Дістервег та інших були присвячені професійній підготовці майбутнього вчителя, з'явилися трактування авторитету як влади, заснованої на повазі, довірі, прагненні наслідувати приклад, значуще місце серед умов формування авторитету педагога стало віддаватися особистісним, моральним і компетентним характеристикам [34].

Т. Гоббс багато працював над проблемою поваги до іншої людини. Він стверджував, що поважати іншого це значить просити когось про будь-яку допомогу, і чим зі складнішими труднощами пов'язана ця допомога, тим більше надається повага тому, хто допомагає; коритися кому-небудь, бо ніхто не кориться тому, хто не має можливості ні допомогти, ні нашкодити; поступитися кому-небудь, бо це є визнання більшої сили; показувати знаки любові або страху до когось, бо як любити, так і боятися значить цінувати його; говорити з ким-небудь з повагою, триматися перед ним скромно і смиренно, бо це свідчить про боязнь образити його; наслідувати когось - це означає гаряче схвалювати його [10]. Т. Гоббс наголошує на важливості морального авторитету вчителя на основі довірливого ставлення до знань чи його мудрості. Він говорив про необхідність того, щоб батьки та вчителі поширювали справжнє та добре вчення та поводитись добре в присутності дітей, щоб були справедливими [14, с. 257].

Після того як західна цивілізація XVII століття вступила на шлях розвитку індустріального суспільства, починають утворюватися нові освітні парадигми, а саме Я. Коменський зробив великий акцент на авторитет вчителя в організації навчального процесу та надавав важливого значення ролі вчителя. Суть впливового вчителя, за словами педагога, полягає у компетентності, відданості своїй справі, знаннях,

працьовитості, чесності, активності, наполегливості та безмежній любові до своєї справи. Він уважав підґрунтям авторитету вчителя, яке може мати позитивний вплив на дітей у виконанні вказівок, порад вчителя, доброзичливе ставлення до дітей у своєму успішному навчальному процесі [33].

Дж. Локк розглядав авторитет як фундаментальний принцип взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Саме авторитет наставника має забезпечити поєднання страху та поваги, любові та дружби у стосунках учня з викладачем [35, с. 439].

Педагогічні погляди епохи Просвітництва підтримав французький філософ Ж.-Ж. Руссо у своїх працях він закликав вчителів постійно обговорювати пояснювальний матеріал із переконливими доказами, які допоможуть зберегти та підтримати авторитет вчителя [21, с. 115].

На розвиток освіти XVIII-XIX ст. чималий вплив мали ідеї німецького педагога, філософа і психолога І. Гербарта. Він був проти примусу в навчальній діяльності, але наголошував на позитивних наслідках турботи, поваги та любові. Авторитет повинен втілюватися в освіті та вихованні, а вчителю, щоб його поважали, потрібні переваги розуму в поєднанні зі знаннями, зовнішніми та фізичними якостями. На думку І. Гербарта, любов і авторитет є другорядними засобами управління. Дитяча душа підвладна тому хто спрямовує волю учня на добро і відвертає від зла [13].

Розвиненість, вихованість й освіченість – основні характеристики авторитетного вчителя, на думку німецького педагога А. Дістервега, який достатньо широко популяризував професію вчителя [15]. Він підкреслював, що можливість якісного виконання освітніх завдань багато в чому залежить від добору професійних цінностей. Педагог визначив спектр цінностей, без яких неможливо уявити особистість учителя, який заслуговує поваги. А. Дістервег завжди наголошував, що знання одних методичних принципів і правил недостатньо для

педагогічної майстерності. Досвід і роздуми, практика і теорія, природні здібності і спеціальна освіта у взаємному поєднанні створюють педагога. Вчитель, на його думку, повинен бути у всьому прикладом для учнів, уміти дисциплінувати їх [33].

У період XIX – XX ст. почали розвиватись і переважати нові тенденції розвитку педагогічної науки, значної уваги питанням удосконалення педагогічної освіти приділяли вітчизняні педагоги: А. Макаренко, В. Зеньковський, К. Ушинський, , М. Калінін, Н. Крупська, П. Блонський, С. Шацький, В. Сухомлинський та ін.

У своїй роботі К. Ушинського виокремлюються важливі гуманістичні погляди, він наголошував на високому статусі вчителя, який повинен бути високоосвіченою людиною. Видатний педагог зосереджував увагу на тому що вчитель має бути добродішним і вести правильний спосіб життя, щоб не виникало спокус, бо це може зруйнувати повагу до нього та авторитет. Вчитель, на його думку повинен бути прикладом для наслідування батьками і дітьми, його життя має відповідати тим настановам, які він проповідує в школі, щоб не давати учням приводу відхилення від норм моральної поведінки [53].

Один із засновників нової системи професійної освіти С. Шацький вважав, що підготовку вчителів треба здійснювати в процесі практичної діяльності. Він визначив, що вчитель повинен бути гнучким, чуйним і вміти зосередитись на потребах дитини та працювати разом. Сформулював вимоги до особистості та діяльності вчителя, зазначав, що поваги гідний той педагог, який орієнтується на розвиток дитини, вміє вправно комунікувати та готовий зосередитись на придрушенні в собі освітнього авторитаризму та зорієнтуватися на дружній діалог, співпрацю, а також рівноправну та спільну участь у здійсненні загальної роботи дитячої спільноти [22].

П. Блонський вважав особистість вчителя однією з важливих складових успішної діяльності педагога та формування поваги до нього.

Тому що педагог постійно перебуває в центрі уваги дітей і всі його дії так чи інакше оцінюються учнями, вони беруть приклад з нього та намагаються копіювати його дії та вчинки, поведінку, риси характеру. Вчений радив вчителю не приховувати душі від дітей, більше говорити про своїх улюблених героїв, читати улюблені вірші, співати улюблені пісні, показувати улюблені картинки, любити дітей, бути добрими, уважними, ввічливими та культурними [18].

В. Зеньковський у своїй роботі, розглядав проблему становлення основних особистісних характеристик, що впливають на формування поваги до вчителя. Для педагога він виділив основні якості: толерантність та любов. Самого вчителя розглядав як приклад моральності та благочестя, активності та творчості. В. Зеньковський зазначав, що лише педагогічний авторитет гарантує існування освітнього середовища в школі, що забезпечує справжній сенс її існування. Під поняттям авторитет вчителя В. Зеньковський розумів нерозривний зв'язок з проблемою педагогічного волевиявлення. Він вважав, що авторитет випливає, з одного боку, зі свободи учня, а з іншого – її припускає [17].

А.С. Макаренко активно розробляв проблему формування поваги до вчителя та його авторитету. Він стверджував, що репутація вчителя – основа виховного впливу на учнів, без авторитету неможливо вправно організувати діяльність учнів і досягати високого позитивного результату. Відомий педагог помічає нерозривний зв'язок авторитету з повагою, вимогою та відповідальністю. Вперше в теорії педагогічної думки він поділив авторитет вчителя на істинний, який має один прояв, і хибний, котрий має безліч різновидів. Під хибним авторитетом автор розуміє певне відношення учнів до вчителя, при якому вони є активними чи пасивними споживачами готового досвіду. Даний вид авторитету базується на бажанні вчителя виховати слухняних учнів, при цьому учитель витрачає на це занадто багато часу та сил, і часом у нього

більше немає можливостей досягати основних цілей навчання та виховання. Істинний же авторитет - це таке ставлення учнів до вчителя, яке спонукає учнів бути все частіше товаришами вчителя, тобто брати участь у поліпшенні життя разом з ним та під його керівництвом. [36, с. 176]

Р. Пенцига у своїй роботі, наголошував на великій ролі вчителя в класі, стверджував що. від цього залежать стосунки вчителя з учнями та працівниками школи. Він вважав, що об'єднання всіх класів у зміцнить консолідацію у всьому суспільстві. Наступна думка вчителя демонструє шанобливе ставлення учнів до вчителя, учні не вважають вчителя ворогом, і якщо це трапляється, то в більшості випадків винен учитель [50, с. 43].

Суспільство ставилося з повагою до вчителів, а у дітей з самого дитинства в сім'ях вчили поважали вчителя. Про повагу та авторитет вчителя свідчать наступні факти: згідно з етичними нормами, іноді учні звітують перед педагогом один на одного, бо поважають вчителя, але в цьому випадку учнівський колектив починає поводитися з презирством та зневагою до такого учня. Учням може бути дозволено самостійно судити певних учнів за їх вину, тоді як викладач повинен слідкувати за перебігом подій та пом'якшувати «покарання», якщо це необхідно [50].

У 50-70 роки ХХ століття широке визнання отримала творчість видатного вітчизняного педагога В. Сухомлинського. Повага та довіра до вчителя в його роботах розглядається через призму особливостей формування авторитету. Він надавав цьому поняттю особливе значення і стверджував, що авторитет педагога – це творіння його розуму й душі, вміння утвердити в колективі глибоку повагу до своїх ідеалів, принципів, переконань. Авторитет стає могутньою силою виховання лише тоді, коли він твориться гармонійною єдністю вчинків, поведінки й слова педагога, тобто вчитель має бути прикладом, взірцем для наслідування [51].

Великий внесок у розвиток освіти зробила Н. Крупська, у її роботі підкреслюються такі характеристики вчителя: наполеглива робота над собою, знання свого предмета та особливостей дітей, а також мати прийоми, які допоможуть учням мати не лише знання, а й уміння мислення. За її словами, навіть учитель, який може дати зразкові вказівки, не є справжнім майстром, якщо він не знає, як викликати у дитини інтерес до свого предмета. Він повинен вміти впливати на емоційні аспекти, надавати дітям яскравий авторитет, добре говорити [30]. Н. Крупська наголошувала, що вчитель повинен користуватися авторитетом, довірою та повагою дітей. Вона робила великий акцент на моральному іміджі та особистому прикладі вчителя, педагогічному такті, довірі, вдумливому та гуманному ставленні вчителя до вчинків учнів, розвитку почуття цінності, впевненість у собі. На її думку вчитель повинен звертати увагу на погляди та переживання дітей, поважати їхні думки, тоді і вони в відповідь будуть поважати педагога та його діяльність [29].

Таким чином, у різні історичні періоди вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки спостерігається зацікавленість та посилена увага до проблеми формування поваги до вчителя та взагалі ставлення до його особистості. Виникає поняття «авторитет», яке було показником виявлення поваги до педагога і визначалося як засіб управління. Цей вплив, досягався за допомогою засобів політичної влади, соціального походження та ролі певного суб'єкта. У давньоримських філософів повага до вчителя проявлялась в його можливостях управління, він був джерело всілякої влади, зразок для наслідування, приклад, взірець. У середні віки – визначався владою, яку забезпечували знання та виховання через віру, до носія авторитету ставились з повагою. В епоху Відродження та Реформації повага розглядалася через можливість управління діяльністю, суспільну значимість особи та її освіченість. У 17–18 століттях повага до вчителя проявлялася в здатності та

можливості керівництва з боку педагога, дотримання його інструкцій, а на початку 19–20 століть – у добровільності підпорядкування учнями, визнання переваги педагога та цінності його поглядів.

1.3 Формування поваги до вчителя як проблема сучасного освітнього середовища

Сьогодні повага до вчителя – одна із актуальних світових проблем. Про це свідчать нормативні документи, які прийняло суспільство у другій половині ХХ століття і мали на меті покращення статус вчителів [23, 46, 49].

Провівши аналіз дослідження рівня прояву поваги до вчителя [57, 58] слід зазначити, що на початку ХХІ століття спостерігається тенденція до зниження цього феномену. Вона може негативно позначитися на загальному рівні освіти, тому що якщо вчителів не поважають у суспільстві, діти не слухатимуть їх у класі, батьки не поважатимуть школу, а найталановитіші випускники й надалі будуть нехтувати викладанням як професією.

Сучасний вчитель – це педагог, який має високу професійну компетентність, розвинені творчі та дослідницькі здібності, високий рівень інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентоспроможності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти. Одне з головних завдань – здатність до постійного вдосконалення своїх знань, умінні та навичок, пошуку інноваційних методів роботи. Також чинне місце займає й особистість педагога, його індивідуальні якості та особливості характеру, вміння впливати на своїх вихованців. Впливати на дітей – це і значить вміти налагоджувати діловий та емоційний контакт зі школярам, завойовувати авторитетну позицію в шкільному колективі, і тільки в такому разі можна

стверджувати, що вчитель – істино ключова фігура в процесі реформування освітньої системи.

У своїй роботі М.Ю. Кондратьєв зазначав, що для того щоб визначити повагу до вчителя потрібно дізнатися, які фактори впливають, які фактори впливають на формування поваги до вчителя, а що спричиняє її відсутність, через що виникає складність досягнення шанобливого ставлення, а що сприяє цьому процесу. Наявність високих моральних якостей, професійна компетентність не завжди забезпечують авторитетність викладача в очах учнів. Принциповість позиції, ерудованість, доброта – високо цінуються в педагога, допомагають посісти провідну позицію в формуванні системи взаємовідносин в учнівському середовищі. Проте їх наявність не забезпечує шанобливе ставлення. Іноді буває, що зарозумілість, невміння сприймати критику допомагають підпорядкувати колектив, досягти слухняності, і є основою котра підтримує керівне положення вчителя. Цей парадоксальний факт нашоєхує на те, що при аналізі особливостей формування поваги до вчителя необхідно враховувати рівень соціально-психологічного розвитку учнівського колективу. М.Ю. Кондратьєв визначив, що однакові особистісні характеристики вчителя по-різному проявляються і сприймаються в різних колективах. Вимогливість викладача в високорозвиненому класі може являтися підґрунтям для формування поваги до вчителя. У класі, який не досяг рівня розвитку колективу, ця характеристика, розцінюватиметься як зайва суворість і прискіпливість, може стати значною перепорою, що заважатиме педагогу взаємодіяти з учнями [25].

М.Ю. Кондратьєв говорив, вчитель обов'язково повинен приймати рішення, які впливають формування та функціонування учнівського колективу, це передбачено його рольовою позицією. Вчений схиляється до думки, що педагог відразу наділений авторитетом, незважаючи на рівень його професійності та характерологічних особливостей. Поняття

«авторитет» ставиться на одному рівні з поняттям «влада». Педагога можна вважати авторитетним, якщо він легко досягає підпорядкування учнів, його думки позитивно сприймаються і беззаперечно виконуються. Думка педагога визначальна, причиною цього є цілковита довіра вчителю, його правота, внутрішнє бажання учнів розділити відповідальність за прийняте рішення. Проте така ситуація може приховувати відсутність самостійності, ініціативності, бажання перекласти відповідальність за будь-яке рішення на когось іншого. Така ситуація складається, коли педагог робить ставку виключно на переваги своєї ролівої позиції, коли основний розрахунок базується на припущенні про необмежену повагу і довіру, який нібито гарантується роллю вчителя [24].

Формування шанобливого ставлення в шкільному колективі, на думку вченого, являє собою складний, розгорнутий у часі процес, що протікає в умовах спільної діяльності вчителів та учнів. Взаємовідносини, щоб бути охарактеризовані як шанобливі, повинні пройти ряд етапів, що відображають якісне підвищення рівня значущості педагога для школяра.

Перший етап – педагог як інформаційне джерело (на цьому етапі учні не звертають уваги на особистісні якості педагога, їх часто не цікавить думка вчителя, оцінка ситуації, його інтерпретація фактів. Школяру необхідна не особистісна позиція вчителя, а знання, які він має у своєму розпорядженні.)

Наступний етап – педагог як референтна особа (на цьому етапі основна увага приділяється тому як вчитель оцінює ту чи іншу ситуацію, його особистий погляд, який визначається важливим і є підґрунтям для здійснення вчинків в значимій для учня ситуації. Цей тип відносин не виключає можливості негативного ставлення учнів до педагога як до особистості, діти часто бувають не згодні з оцінкою вчителя, хоча саме

до нього звертаються для того, щоб переконатися в правильності обраного рішення).

Третій етап – педагог як авторитетна особа (цей етап характеризується найвищим рівнем значущості педагога для школяра, йому виявляють довіру, його думка визнається правильною та спонукає до дій, такі відносини відображають яскраво виражені особистісні переваги і мають глибоке емоційне забарвлення) [25].

Аналізуючи роботу І.П. Андріаді, бачимо, що дослідниця багато уваги приділяла проблемі формування авторитету вчителя та процесу його становлення та запропонувала рівневий підхід в оцінці цього явища, розробляла особливості діяльності вчителя, який заслуговує поваги. «Вченою було розроблено структуру авторитету вчителя, в якій представлені компоненти, безумовно прийняті до оцінки в суб'єкт-суб'єктних відносинах при побудові авторитетних відносин[3]:

1. *Професійний компонент*, який включає спеціальну ерудицію, методичну майстерність, технологічну різноманітність.
2. *Особистісний компонент*, до складу якого входять: ціннісна складова (моральні, філософські, естетичні цінності); характерологічна складова (якості характеру, котрі створюють передумови для формування авторитету); культурологічна складова (поведінка, обізнаність в певних питаннях, спосіб та манера спілкування).
3. *Соціальний компонент*, що відображає соціальну перцепцію на яку впливають значимість, престиж професії і професійні стереотипи.
4. *Рольовий компонент*, який характеризується займаною посадою і зумовленими нею правами і обов'язками» [40].

Вчена наголошувала, що жоден з компонентів не існує незалежно від інших, всі вони динамічно взаємопов'язані, взаємно доповнюють і можуть або посилювати, або послаблювати один одного. Соціальний і рольовий компоненти характеризують об'єктивну сторону досліджуваного явища, тоді як професійний і особистісний компоненти

– суб'єктивну. Разом з тим їх необхідно розглядати з позиції діалектичної єдності, де фіксуються загальні закономірності педагогічної діяльності та індивідуальні особливості конкретних учасників цієї діяльності [3].

У своїй роботі І.В. Швецова стверджує, що виховання поваги може бути успішно реалізовано вчителем початкових класів за існування цілого комплексу педагогічних умов, які досліджувала у своїй роботі. На основі аналізу сутності процесу виховання поваги вона зробила висновки, що однією з педагогічних умов виховання поваги є позакласна робота. Другою педагогічною умовою виховання моральної якості особистості є формування взаємозв'язку позитивного емоційного, ціннісного ставлення до вчителя і рефлексивно-ціннісного ставлення до себе як гідної людини. І. В. Швецова стверджувала, що процесу формування поваги повинна передувати готовність до шанобливих взаємовідносин, потрібно формувати усвідомлену необхідність таких відношень [54].

За словами А. Богуша, вчителю необхідно звертати увагу та спрямовувати свою діяльність на формування особистісних цінностей учнів, які є підґрунтям шанобливого відношення до вчителя. В учнів повинне бути сформоване свідоме ставлення до себе й інших людей, інтерес до спілкування з ними, навички відповідальної поведінки, вміння співпереживати та співчувати [11].

В. Ситніков досліджував психологічні особливості ціннісного ставлення дітей до іншої людини. Він запевняє, що ставлення дитини до інших людей, узагальнений її образ, формується під впливом цього ставлення. Воно містить два типи уявлень, котрі чітко усвідомлюються і мають певну структуру, досить легко вербалізуються та невиразно-інтуїтивні, які майже не усвідомлюються, не мають чіткої структури, а тому навряд чи піддаються вербалізації. Для більшості дітей при оцінці іншої людини найбільш важливими є зовнішні характеристики: образ

людини, стиль одягу, фізичні дані. Деякі оцінюють людей відповідно до їх соціальних досягнень: становища, рівня заробітної плати, наявності матеріального багатства. Інші діти оцінюють людину за її особистими якостями, серед яких головними є доброта, розум, працьовитість, чесність та вміння ділитися. Щодо другого типу, більшість дітей має нестабільне, ситуативне ставлення до інших людей. Це свідчить про необхідність цілеспрямованого впливу з боку вчителів та батьків, що виражається в систематичному збагаченні знань дітей про позитивні особистісні якості інших людей, формуванні мотивації та здатності встановлювати та підтримувати з ними позитивні стосунки [52].

І.Д. Бех основну увагу в процесі формування поваги до вчителя зосереджував на особистості педагога, він наголошував що повагу можливо отримати, якщо сучасний вчитель буде успішним, та володітиме великим вмінням зачаровувати вихованців щирістю, альтруїзмом і любов'ю до людей. І взагалі порівнює поняття поваги з любов'ю. в основі якої лежить психофізіологічна програма людини [5]. На думку науковця поважати іншу людину значить прагнути до співпереживання радості і горя індивіда, виявлення бажання її розуміти та всіяко сприяти підтримці морально значущих цілей у повсякденній діяльності [7].

Аналізуючи праці І.Д. Беха, переконуємося, що вчений вважає шкільний вік сприятливим для виховання дитини здатності цінувати особистість іншої людини. Дослідник розглядає процес виникнення почуття поваги за умови, що він відбувається спонтанно, поза спрямованим педагогічним впливом або в процесі комплексних виховних дій. Він наголошував, що ціннісні орієнтири необхідно спрямовувати, а не нав'язувати, формувати загальнолюдські цінності на основі активізації емоційної сфери учнів. Оскільки саме через переживання емоцій відбувається переробка цінностей. Саме через

емоції педагог має можливість проникати в виховання ціннісної сферою [6].

Таким чином, аналізуючи та осмислюючи різні наукові підходи, сучасні ідеї та численні наукові погляди з проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища, можна зробити висновок, що це процес є достатньо складний та тривалий в часі і вибудовується в процесі взаємопов'язаної діяльності педагога з учнівським колективом, тобто залежить як від особистості вчителя так і від характерних особливостей учнів.

РОЗДІЛ 2. Характерологічні особливості проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

2.1 Стан сформованості поваги до вчителя в сучасній освітній системі

Професія вчителя дуже важлива у всьому світі, оскільки вчитель – засновник та основоположник усіх змін у суспільстві завдяки підготовці майбутнього покоління. З середини ХХ століття загальною тенденцією розвитку професійного статусу вчителів стає звернення уваги суспільства на образ вчителя, а також забезпечення поваги до нього в суспільстві і збереження його авторитету.

Неповага, зниження авторитету вчителя мають великий вплив на якість навчання та виховання підростаючого покоління. До факторів, що сприяють зниженню професійного статусу вчителів, належать такі: відсутність реформ в освіті та науці, низька заробітна плата вчителів, зміна ставлення батьків та дітей, а також серед викладачів та учнів; скорочення часу, який батьки витрачають на виховання дітей та роботу зі школою; створення негативного іміджу вчителя в засобах масової інформації; вільний доступ до різної інформації учнями через Інтернет тощо.

Сьогодні рейтинг педагогічної професії продовжує знижуватися, свідченням цьому є дані різноманітних досліджень. Так відповідно до наказу Міністерства освіти і науки молоді та спорту України від 04.11.2011 р. № 1264, проведено моніторинг, в якому статус та роль педагогів в українському суспільстві контролювались для визначення статусу шкільних учителів у соціальній структурі України. Завданням дослідження було з'ясування громадської думки щодо авторитету та ролі вчителя у суспільному житті та факторів, що впливають на статус українських вчителів, а також питань, які потребують вирішення. У

моніторингу взяли участь вчителі початкової та старшої школи (відповідно 1481 та 1486 осіб), батьки молодших школярів і старшокласників (відповідно 1079 та 1546 осіб), учні 10-х класів (1544 особи) з міст та сільської місцевості, з АРК, 24 областей, м. Києва та м. Севастополя. Вибірку було сформовано з урахуванням усіх вимог до її побудови. Загальна кількість респондентів відповідно до вибірки становить 7136 осіб. Над розробкою анкет та аналізом даних працювала робоча група, створена згідно з вищевказаним Наказом [19].

Анкета для учнів містила 11 запитань, які забезпечили можливість зібрати додаткову інформацію про стосунки між викладачами та учнями, ставлення дітей різного віку до педагогічної професії, те, як учні бачать справжнього вчителя, та багато іншого. Отримані дані були опубліковані на веб-сайті Інституту інноваційних технологій та змісту освіти. Вони показали, що репутація тієї чи іншої професії в очах підростаючого покоління залежить від ряду факторів, серед яких: рівень заробітної плати, соціальне значення, попит на ринку праці тощо. Як результат, лише 10-15% учнів 10-х класів вважають професію вчителя високо поважною. Майже половина десятикласників (45,6% учнів у містах та 53% учнів у сільській місцевості) заявили, що професію вчителя «досить поважають». На жаль, значна частина учнів (32,67% десятикласників та 44,58% жителів села) оцінили престиж вчительської професії негативно [19].

В рамках опитування учням запропонували відповісти на таке питання: Яким повинен бути сучасний вчитель? Яким учнів бачать свого вчителя? Учні відповіли наступне: більшість респондентів (73%) насамперед цінують любов до дітей та здатність вчителя вирішувати індивідуальні проблеми кожного; від 42% до 44% учнів вважають, що справжній вчитель повинен бути доброзичливим та ввічливим, працьовитим і терплячим, з високою підготовкою та ерудицією; 35% учнів заявили, що ідеальний учитель повинен мати почуття гумору й

бути веселим. Зовнішній вигляд вчителя важливий для 10% респондентів. Деякі респонденти (4%) сформувались самостійно, вважаючи, що вони повинні бути вчителями: «Справжній учитель повинен однаково ставитись до всіх учнів класу, незалежно від того, хто їх батьки, як вони навчаються та поведуться»; «Вчителі не повинні мати «улюблених учнів», а якщо вони є, інші учні не повинні цього відчувати»; «Вчитель повинен ставитись до всіх учнів у класі з повагою, не принижувати їх і не застосовувати образливих висловлювань щодо тих, хто погано навчається»; «Вчитель повинен бути чудовим супутником для старшокласників, але уникати «братерства» у спілкуванні з учнями» [19].

Якщо ми проаналізуємо відповіді учнів на запитання «Чи хотіли б Ви обрати професію вчителя?», то виявимо, що 12,25% учнів з міста та 16,70% із сільської місцевості відреагували позитивно. Більше половини (55%) респондентів, в міській та сільській місцевості, не вважають можливим поєднати своє життя з цією роботою. Таким чином, ці дані свідчать про зниження престижності педагогічної професії [19].

Вчителі визначили фактори, які впливають на соціальний статус, репутацію вчителя та його авторитет. Переважна більшість респондентів (до 79,55%) вважають, що значне збільшення заробітної плати допоможе підвищити авторитет професії вчителя в українському суспільстві. До 75% респондентів заявили, що соціальний статус вчителів може змінитися лише за умови зміни державної педагогічної політики.

Респонденти заявили, що держава повинна «повернутися обличчям до вчителя»: розробити, затвердити та реалізувати загальнодержавну програму, спрямовану на поліпшення соціального статусу вчителів, соціальних та побутових умов. Це питання було включено в опитування 2013 року, проведене Фондом Varki GEMS для вимірювання глобального статусу вчителів [56].

Як результат, більшість респондентів пов'язували статус викладача з підвищенням заробітної плати вчителів та підвищенням показників роботи учнів. Також було встановлено, що серед інших професій середній рейтинг викладачів з 21 країни коливався від 7 до 14 ступенів, що вказує на середній рейтинг. Звернемо увагу, що ця інформація стосується країн, які брали участь в опитуванні, на жаль, Україна не брала участі у дослідженні [56].

Достатньо важливим для аналізу є відповіді вчителів, учнів, батьків, на питання і наскільки важлива педагогічна професія сьогодні? Згідно з опитуванням, проведеним Міністерством освіти і науки України, Інститутом інноваційних технологій та змістом освіти, професію вчителя найменш важливою вважають учні міста, а досить престижною - сільські учні, а престижною педагогічну професію вважають учні, які хочуть стати вчителями в майбутньому. Порівнюючи відповіді учнів та батьків із вищезазначеним запитанням, ми вважаємо, що вчительська професія для батьків є більш престижною, ніж для їх діти. Загальні відповіді батьків на запитання «Ви хочете, щоб ваша дитина вибрала професію вчителя?» були таким: 17,6% батьків відповіли «так», 43% сказали «ні», а 39,7% не відповіли [19].

Отже, аналіз наявних раніше проведених досліджень свідчить, що статус педагогічної професії знаходиться на невисокому рівні, зниження авторитету та поваги до вчителя відповідно позначається на якості навчання та виховання підростаючого покоління. Оскільки, на початку XXI ст. вимоги до вчителя значно розширились, постійно створюються нові форми роботи, якими він повинен оволодіти, одночасно зросли технічні можливості, змінилася поведінка учнів й ставлення батьків до учнів та школи загалом. Усі ці умови вносять серйозні зміни в освіту на всіх рівнях її реалізації та зміни до сприйняття педагога як компетентного спеціаліста та авторитетної особистості.

2.2 Модель формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

У психолого-педагогічній науці повага до вчителя розглядається як інтегральна характеристика його професійного, педагогічного та особистого місця в колективі, яка виявляється у ході взаємин з учнями, їх батьками, колегами та впливає на успішність освітнього процесу, це визнання за вчителем права на прийняття відповідального рішення, яке заслуговує повної довіри. Авторитетний вчитель викликає у багатьох учнів бажання брати з нього приклад, запозичувати його судження, ставлення до праці і до оточуючих, навіть особливості його поведінки. Такий педагог стає фактором виховання учнівського колективу і кожного окремого учня. Повага до вчителя формується при достатньо високому рівні розвитку основних педагогічних умінь

На початку ХХІ століття у вітчизняній літературі намітилась тенденція створення національного ідеалу вчителя, який заслуговує на повагу. Формується так званий реальний ідеал, згідно з яким поваги гідний вчитель, який є духовно довершеною особистістю, комунікабельним, високоморальним, професіоналом своєї справи, широко ерудованим.

Сучасний вчитель повинен прагнути втілити в собі якості ідеального педагога, постійно працювати над самовдосконаленням, спрямовувати навчально: виховну діяльність в русло інтелектуального посилення нації, формувати нову генерацію свідомих громадян України. Саме такий вчитель відповідає нагальним суспільним запитам.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами було розроблено та впроваджено модель формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Модель формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

Модель передбачає впровадження системи заходів, які мають на меті формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Щоб досягнути поставленої цілі, необхідно враховувати особливості та принципи, на яких цей процес гуртуватиметься, а саме: свідомості і активності, системності і послідовності, доступності, індивідуалізації, науковості, та методи роботи – проблемно-пошукові, проєктні.

За допомогою узагальнення, конкретизації та структурно-функціонального аналізу визначено організаційно-педагогічні умови формування поваги до вчителя, а саме мотивація учнів до взаємодії з педагогом, виявлення шанобливого ставлення до нього, що передбачає цілеспрямовану співпрацю вчителя з учнями, формування позитивного іміджу педагога, становлення авторитету вчителя, постійне самовдосконалення особистості кожного з учасників взаємодії.

Другою умовою є впровадження заходів, які сприяють формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Дана умова реалізується в наслідок проведення спеціально розробленої комплексної системи заходів, направлених на пряме або опосередковане формування шанобливого ставлення. Висока результативність буде досягнена лише в тому випадку, якщо ці заходи будуть проводитись в тісній єдності та систематично ускладнюючись й поглиблюючись. Важливо звертати увагу не тільки на особливості цього процесу серед учнів, а ще й залучати до роботи батьків, тобто система має передбачати вектор роботи з батьківським середовищем. Це важливо тому що батьки є прикладом для наслідування, рівень моральності батьків чітко прослідковується у вихованні їх дітей.

Третьою умовою є створення гуманістично-орієнтованого освітнього середовища, яке передбачає загальне створення гуманістичної педагогічної системи в освітньому закладі, спрямованість освітнього процесу на духовно-моральний розвиток особистості, єдність зусиль соціальних та освітніх установ у вихованні гуманістичної

поведінки дітей, підвищення педагогічної культури батьків та вчителів, організація практики виховання гуманістичної поведінки і моральних вчинків дітей на різних рівнях систем освіти, моделювання особисто позитивних та позитивно спрямованих ситуацій як ефективного джерела виховання поведінки дитини.

Для досягнення поставлених задач виділено та розроблено низку взаємопов'язаних етапів, які приведуть до формування поваги до вчителя. Перший етап пропедевтичний, основною ціллю якого є формування знань та розуміння необхідності шанобливого ставлення до вчителя. Другий – основний, який передбачає запровадження системи заходів для формування та підвищення рівня поваги до педагога. Та третій – оцінний, котрий має на меті виявлення рівня сформованості поваги до вчителя.

Основними критеріями для визначення поваги до вчителя визначено такі: когнітивний (розуміння поняття «повага до вчителя»; усвідомлення внутрішнього стану педагога; уявлення про способи виявлення поваги до педагога), емоційно-мотиваційний (вміння визначати та адекватно реагувати на почуття та емоції вчителя; здатність відчувати і розуміти емоційний стан педагога та причини, що можуть його викликати; ставлення до вчителів як до цінних людей; здатність до співчуття та співпереживання) та поведінково-діяльнісний (здатність давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно педагога; вміння надати безкорисливу допомогу вчителю у повсякденному житті; вміння самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно вчителя). Основними рівнями сформованості поваги до вчителя є: високий, середній, низький.

Таким чином, обґрунтовано та розроблено модель формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища й відповідні організаційно-педагогічні умови, та конкретизовано особливості роботи на різних етапах цього процесу.

2.3 Критерії, рівні і показники виміру поваги до вчителя в учнівському середовищі

У психолого-педагогічній літературі майже не зустрічаються праці, в яких би чітко були названі критерії та показники сформованості поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Проте є чимало робіт, предметом вивчення котрих стала культура поведінки, повага до людей, їх показники. Це праці Т.Я. Довгої, О.А. Кузнецової, З.Н. Варбанець, Р.Г. Гурової, О.С. Богданової, В.О. Білоусової та ін.

С. Г. Мельничук та Т. Я. Довга у своїй роботі розробляли критерії вихованості культури поведінки учнів, та виділили основні : уважність, ввічливість, чуйність та дисциплінованість, скромність, організованість, мовленнєва культура, бажання співпрацювати в колективі [37].

Аналізуючи роботу О.А. Кузнецової бачимо, що крім вже перерахованих показників, вона звертає увагу ще й на вміння дитини проявляти стриманість, чесність і правдивість. Останні два поняття вона розділяє. Чесність, на її думку, це бажання справедливості, щирі вчинки, самостійне та обдумане рішення щодо способів поведінки з урахуванням принципів людської моралі. Чесність – це добросовісне ставлення до доручень, вірність своїм поглядам та переконанням. А правдивість, на думку вченої, тісний взаємозв'язок та відповідність слів з діями, почуттями та думками людини. Іншими словами, правдивість – це потреба говорити правду і чинити відповідно до своїх слів, незважаючи на якісь обставини [31].

Вчена З.Н. Варбанець зосереджувала увагу на ввічливості як характеристиці поваги до людини. Вона стверджувала, що внутрішня культура людини, щирість, повага до інших людей – це і є проявами ввічливості [12].

Аналізуючи роботу О.С. Богданова та Р.Г. Гурова доходимо висновку, що вчені порівнювали ввічливість і повагу до людей, і

зосереджувались на думці, що ці поняття однакові. І тому ввічливості проявляється в уважному та доброзичливому ставленні до оточуючих, правдивості, порядності [9].

Основними критеріями, що визначають рівень знань учнів про культуру поведінки, її моральні засади, на думку В.О. Білоусової, є повнота, достовірність, усвідомленість, глибина розуміння; необхідність систематичного поповнення знань, вміння застосовувати отримані знання в повсякденному житті. Вчена визначає повноту і точність знань за кількістю правильних відповідей на систему питань. Осмисленість, глибина розуміння норм культурної поведінки визначається відповідями учнів на питання, які потребують порівняння та осмислення. Потреба в збагаченні знань визначається діапазоном дій учня, які сприяють збагаченню його духовності, моральності та культури поведінки [8].

Отже, під рівнем сформованості шанобливого ставлення до людей слід розуміти ступінь сформованості в учнів відповідно до вікових можливостей найважливіших якостей особистості, які є показниками ввічливості, уважності, тактовності, скромності, пунктуальності і відповідальності.

Визначаючи рівень сформованості поваги до вчителів, обов'язково слід врахувати мотиваційну сферу, що спонукає учнів до тих чи інших вчинків – переконання, звичка, або дії з метою уникнення покарання, бажання виділитися серед друзів, бажання сподобатися іншим тощо. Слід враховувати, що якщо шанобливе ставлення до педагога сформоване, то воно постійно проявляється, а не епізодично. Учня характеризує кожен вчинок, висловлювання, поведінка в різних життєвих ситуаціях будь то освітня діяльність, чи неформальне спілкування, ставлення до друзів та однокласників, вчителів, батьків та до самої себе.

Нами було виділено наступні компоненти сформованості поваги до вчителя: когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний.

Когнітивний компонент проявляється за критерієм активності прояву пізнавально-понятійних потреб, що характеризувався такими показниками: розуміння поняття «повага до вчителя»; сприйняття та усвідомлення внутрішнього стану педагога; знання способів виявлення поваги до вчителя.

Виокремлено рівні сформованості когнітивного компоненту: високий (проявляється значний рівень інтересу до педагога та його діяльності, розуміння стану педагога, відношення з пошаною, дослухаються до його думки); середній рівень (виявляється часткова, недовготривала зацікавленість роботою педагога, його емоційним станом та переживаннями, епізодично проявляється повага до вчителя); низький рівень (неправильне або частково правильне розуміння способів вияву поваги, відсутність бажання розуміти вчителя, взаємодіяти з ним).

Емоційно-мотиваційний компонент виявляється за критерієм активності прояву особистісно-ціннісних потреб, що характеризувався такими показниками: здатність ідентифікувати та адекватно реагувати на почуття педагога, уміння відчувати і сприймати емоційний стан вчителя та розуміти причини, які можуть його викликати; ставлення до вчителів як до цінних людей; здатність співпереживати та співчувати.

Виокремлено рівні сформованості емоційно-мотиваційний компоненту: високий (проявляється значний рівень розуміння педагога, його особистісних проявів, почуттів та емоцій, ставлення з повагою, вміння співпереживати та співчувати); середній рівень (виявляється часткове розуміння внутрішнього стану педагога, епізодична здатність до співпереживання, шанобливе ставлення до вчителя залежно від ситуації); низький рівень (виявляється невміння ідентифікувати та

адекватно реагувати на почуття та емоційні стани педагога, відсутність бажання співпереживати, співчувати).

Поведінково-діяльнісний компонент досліджувався за критерієм наявності особистісного досвіду, що характеризувався такими показниками: вмінням мотивовано оцінювати вчительські дії; здатність безкорисливо допомагати педагогу у повсякденному житті; вмінням самостійно знаходити вірний вихід із ситуації, пов'язаної з моральним вчинком стосовно вчителя.

Виокремлено рівні сформованості поведінково-діяльнісного компоненту: високий рівень (особистість вчителя береться за приклад у всіх сферах його життя, відмічається його високий авторитет, часто береться як морально-етичний та професійний ідеал. Спостерігається загострене відчуття добра, честі, гідності, справедливості; набули навичок та практичних умінь діяти відповідно до моральних цінностей у ситуаціях морального вибору; постійно працюють над своїм самовдосконаленням); середній рівень (проявляється часткова зацікавленість роботою педагога, його особистістю та моральним ідеалом. У процесі навчання поведінка учнів суперечлива, без суттєвого переважання гарних чи поганих вчинків); низький рівень (в процесі навчання допускати дії, що суперечать вимогам загальноприйнятих норм поведінки; основний мотив діяльності – власні інтереси. Проявляється нерозуміння та несвідомості у виявленні внутрішнього емоційного стану, що спричиняє труднощі у стосунках з педагогом).

РОЗДІЛ 3. Експериментальна перевірка стану сформованості поваги до учителя в умовах учнівського середовища

3.1 Діагностика рівня сформованості поваги до вчителя в школах Херсонщини

Формування когнітивного, емоційно-мотиваційного, поведінково-діяльнісного компонентів відбувається головним чином через спілкування з дитиною в урочний та позаурочний час, в ході процесу навчальної діяльності, а саме спільної діяльності з вчителем, де проявляються особливості поважного ставлення з боку учнів, під час виховних заходів, в ході проведення бесід, ігор, тематичних свят.

На пропедевтичному етапі звертаємо увагу саме на формування когнітивного компоненту, який проявляється в активності прояву пізнавально-понятійних потреб. Тобто когнітивний компонент характеризується як прагнення до здобування знань і їх застосування у повсякденному спілкуванні з вчителем, усвідомлення вагомості наявності взаємодії, необхідність у встановленні взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії, знання про засоби взаємодії, потреба в пізнанні.

Щоб сформувати його на високому рівні необхідно постійно та системно над цим працювати. Вчителю, плануючи виховну роботу, необхідно особливе місце відводити саме розробці заходів, для формування поваги до вчителя. Це можуть бути:

- Бесіди на морально етичні теми (про шанобливе ставлення до людей різних професій та вікових категорій);
- Виготовлення брошур, плакатів разом з вчителем («Що для мене повага до іншої людини»)
- Створення правил взаємодії з вчителем.
- Виховні години («Стався до людей так, як хочеш щоб до тебе ставились», «У світі педагогічної професії»);

- Години спілкування присвячені тематиці вчительської діяльності

- Рольові ігри («Заміни вчителя»)

- Написання творів на тему: «Якби я був вчителем, то ...»

На основному етапі формується емоційно-мотиваційний компонент, який характеризується активністю прояву особистісно-ціннісних потреб. Тобто на цьому етапі основою є наявність мотивації до взаємодії, здатність розуміти почуття педагога та правильно на них реагувати, ставлення до вчителів як до цінних людей, здатність співпереживати та співчувати.

Для формування цього компоненту необхідно систематично проводити такі заходи:

- Години спілкування («Вчитель – мій друг»);

- Виховні години, присвячені особливостям історичного розвитку педагогічної професії;

- Перегляд відео та кінофільмів про визначних вчителів, які досягли успіху та яким чином це відбулось;

- Проектні роботи («Вчитель моєї мрії», «Яким я бачу справжнього вчителя»);

- Спільні класні свята та вечори.

А також формується поведінково-діяльнісний компонент, який характеризується сукупністю вмінь, наявності особистісного досвіду, вмінням оцінювати вчительські дії. Тобто поведінково-діяльнісний компонент передбачає здатність безкорисливо допомагати педагогу у повсякденному житті та вмінням самостійно знаходити вірний вихід із ситуації, пов'язаної з моральним вчинком стосовно вчителя.

Для формування цього компоненту необхідно систематично проводити такі заходи:

- Години спілкування («Чим я можу допомогти своєму вчителю»);

- Дні учнівського самоврядування;
- Проектні роботи («Чому мій вчитель найкращий»);
- Ігри та вправи («Я хотів би, щоб мій вчитель для мене зробив...»), «Я хотів би вчителю зробити...»)
- Виховні заходи, присвячені формуванню поваги до вчителя.

На діагностичному етапі визначається рівень сформованості поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Інструментарій для діагностування в ході експериментально-дослідної роботи розроблений відповідно до структурної моделі формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища (когнітивний, емоційно-мотиваційний і поведінково-діяльнісний компоненти) і певними рівнями (високий, середній, низький).

Оцінка ступеня сформованості поваги до вчителя в умовах учнівського середовища здійснювалась із використанням таких емпіричних методів: опитування, тестування, анкетування, з послідовним аналізом результатів.

Експериментально-дослідну роботи було проведено серед учнів початкової школи Херсонської ЗОШ № 28 ім. О.С. Пушкіна.

Дослідження когнітивного компоненту проводилось методом опитування (додаток А). Воно було спрямоване на визначення особистісного ставлення учнів до педагога. За основу бралася методика «Мій клас та мій учитель». Вона була доопрацьована і передбачала ряд незакінчених речень, які потрібно було продовжити. Отримані результати методики подано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Відсоткове відношення результатів відповідей учнів на
анкетування

№ питання	Позитивний вибір		Індиферентний вибір		Негативний вибір	
	n	%	n	%	n	%
1	28	70	6	15	6	15
2	32	80	8	20	0	0
3	28	70	6	15	6	15

Продовження табл. 3.1.

4	24	60	12	30	4	5
5	26	65	14	35	0	0
6	28	70	12	30	0	0
7	0	0	22	55	18	45
8	36	90	2	5	2	5

В ході було виявлено, що учні найбільше цінують такі якості: доброзичливість, терплячість, щирість, повага до особистості учня, справедливість. Найменше поваги, на думку учнів, заслуговують вчителі, які часто підвищують голос, не дослухаються до думки учнів та проявляють авторитаризм. Тобто авторитетність вчителя та повага до нього базується на особистісному ставленні педагога до учня. Більшість учнів зосереджуються на особистих якостях педагога і в останню чергу звертають увагу на професійні компетентності.

На питання «Яким ти уявляєш справжнього вчителя?» учні говорили, що він має бути веселим, гарним, дуже добрим, розумним, спокійним, життєрадісним, позитивним, милим, цікавим. Тобто знову зверталася увага на характерологічні особливості людини. Також було багато відповідей, в яких зазначалося, що справжній педагог такий як наша вчителька, що всі працівники в школі є професіоналами.

Під час розмови з учнями було виявлено таку закономірність, що учні 1-2 класів проявили більше бажання допомогти своєму вчителю, ніж учні 3-4 класів. Це може свідчити про те, відношення учнів не залишається постійним до одного й того ж вчителя за довготривалої взаємодії з ним, оскільки з плином часу змінюється сфера їх мотивації, одна цінність втрачає силу, інша навпаки набуває сили, підвищуються та виникають нові потреби та інтереси.

Формування поваги до педагога залежить не тільки від нього особисто, а й від того, як його сприймають учні, тобто особливостей учнівського середовища. Особистість учителя розглядається та оцінюється учнями не безпосередньо, а через призму їх орієнтацій та

ціннісних критеріїв. Звідси випливає, що не лише якості педагога впливають на наявність авторитету, а й потреби та цінності учнів є не менш важливими. Те, що буде цікавити та впливати на одних учнів, може залишити байдужим інших, які зосереджуються на інших цінностях та ідеалах.

Для того щоб зрозуміти, як саме і на якому рівні сформований когнітивний компонент отримані результати статистично оброблені та подані у вигляді в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Стан сформованості когнітивного компоненту поваги до вчителя

Клас	Рівні					
	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	n	%	n	%	n	%
КГ n=19	10	52	5	26	4	12
ЕГ n=21	15	72	3	14	3	14

Унаочнивши дані щодо рівнів сформованості когнітивного компоненту формування поваги до вчителя у вигляді графіку (рисунок 3.1), можна побачити що формованість когнітивного компоненту в 52% учнів КГ і 72% учнів ЕГ відмічається на високому рівні (1 на рисунку 3.1), 26% учнів КГ і 14 % учнів ЕГ – мають середній рівень (2 на рисунку 3.1) і 12% учнів в КГ і 14 % учнів в ЕГ – мають низький рівень (3 на рисунку 3.1).

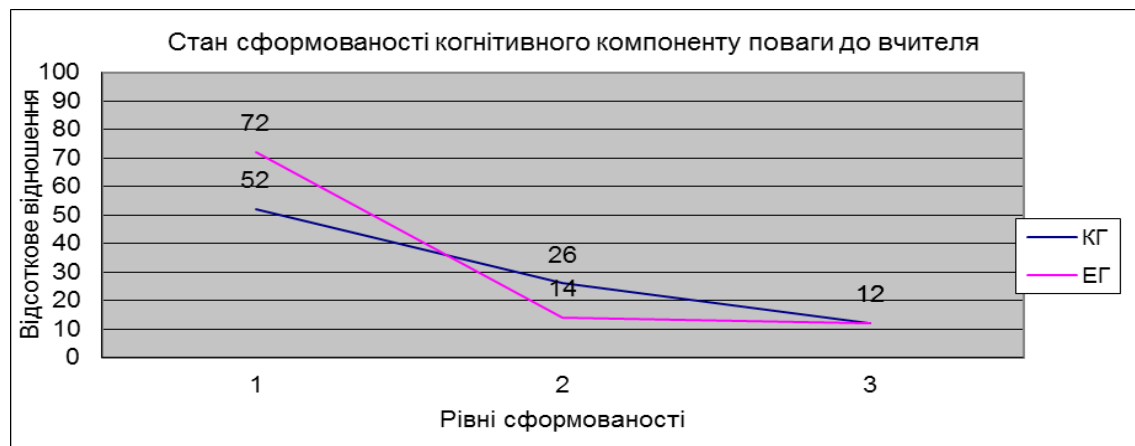

Рисунок 3.1 – Рівні сформованості когнітивного компоненту

Отже, сформованість когнітивного компоненту є один з найважливіших і найперших умов формування поваги до вчителя. Якщо на високому рівні в учнів сформоване розуміння самого поняття, особливостей прояву, необхідності поважного відношення до старших, то це буде підґрунтям становлення й інших компонентів формування поваги. Провівши дослідження можна стверджувати, що в учнів воно сформоване на достатньо високому рівні, вони розуміють, як себе потрібно поводити, як ставитись до старших і чому саме так, а не інакше.

Для дослідження емоційно-мотиваційного компоненту застосовувалася методика «Два будиночки» (додаток Б). Дітям пропонувалося зобразити два будиночки один червоний, в котрий необхідно поселити людей, з якими досліджуваний хотів би мешкати. Цей будинок символізує доброзичливе відношення до людей, бажання з ними спілкуватися та співіснувати. Поряд малюють інший будинок – чорного кольору, в який поселяють інших людей, мотивуючи це тим, що їм також потрібно десь мешкати, але не оцінюючи його, він подається як просто ще одне помешкання. Чорний будиночок символізує бажання ніби відокремити певних людей, менше з ними взаємодіяти. За необхідності задавалися не нав'язливі питання про те куди б дитина поселила ту чи іншу особу, одним з яких є педагог. Отримані результати методики подано у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Стан сформованості емоційно-мотиваційного компоненту поваги
до вчителя

Клас	Позитивний вибір		Індиферентний вибір		Негативний вибір	
	n	%	n	%	n	%
КГ n=19	14	73	2	11	3	16
ЕГ n=21	17	80	2	10	2	10

Отримані результати дають можливість оцінити ставлення учнів до вчителя. 73% учнів в КГ і 80% учнів в ЕГ роблять позитивний вибір, що можна вважати проявом довіри та поваги, визнанням авторитетності і бажанням бачити в своєму житті цю людину. Це свідчить про емоційний комфорт, який відчуває дитина перебуваючи з педагогом. 10% учнів в обох групах індиферентні в своєму виборі, і 16% учнів в КГ і 10% учнів в ЕГ бажають відсторонити себе від взаємодії з вчителем, та роблять негативний вибір в його бік. Причини цього факту можуть бути найрізноманітніші, особливо впливає загальний настрій дитини, самопочуття та стан здоров'я, атмосфера в класі та відношення вчителя в даний момент, тобто більшість чинників несуть суб'єктивний характер.

Унаочнивши дані щодо рівнів сформованості емоційно-мотиваційного компоненту формування поваги до вчителя у вигляді графіку (рисунок 3.2), можна побачити, що сформованість емоційно-мотиваційного компоненту в 73% учнів КГ і 80% учнів ЕГ відмічається на високому рівні (1 на рисунку 3.2), 11% учнів КГ і 10% учнів ЕГ – мають середній рівень (2 на рисунку 3.2) і 16% учнів в КГ і 10% учнів в ЕГ – мають низький рівень (3 на рисунку 3.2).

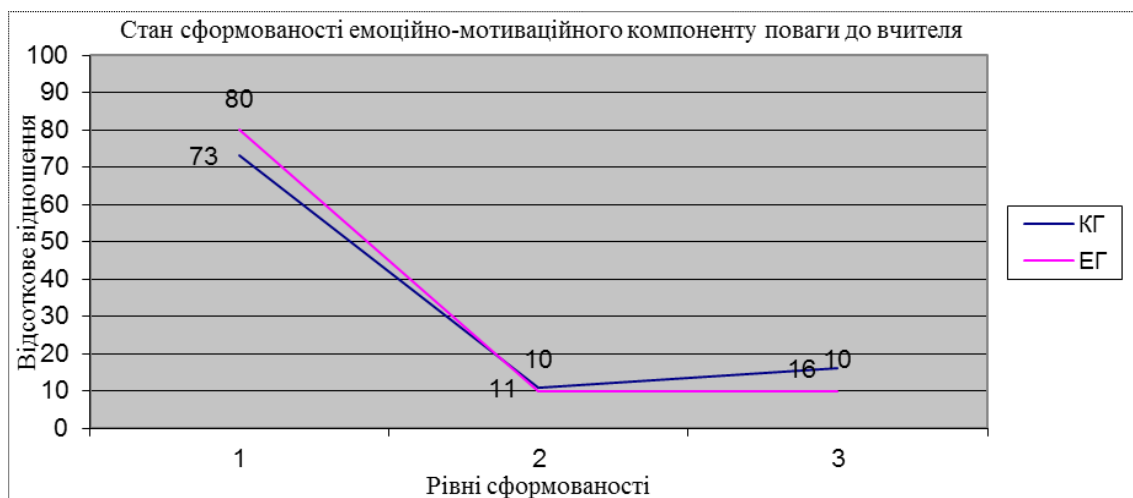

Рисунок 3.2 – Рівні сформованості емоційно-мотиваційного компоненту

Отже, сформованість емоційно-мотиваційного компоненту визначає рівень поваги до вчителя. Вмінні дітей розуміти педагога, правильно трактувати його дії, реагувати на його емоції та почуття, є одними з головних факторів подальшого формування шанобливого ставлення відносно педагога. Аналізуючи результати дослідження можна побачити, що респонденти виявили високий рівень розуміння емоцій та почуттів людей, а саме вчителя, здатність адекватно на них реагувати, вміння керуватися мораллю в своїх вчинках.

Для дослідження поведінково-діяльнісного компоненту було використано анкету (додаток В). Проводячи анкетування серед учнів 4-А та 4-Б класу було задіяно 40 дітей. Анкета складалася з 12 питань, які так чи інакше торкалися питань взаємовідносин в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії «вчитель-учень», особистісного ставлення до педагога, проявів поваги, ввічливості, морально-етичних норм. Досліджувалося вміння осмислювати й розуміти роль та місце педагога в освітньому процесі, мотиви діяльності учнів.

Відповіді, які давали респонденти подані в таблиці 3.4 (КГ), 3.5 (ЕГ), дають можливість зрозуміти особистісне ставлення учнів до вчителя, а саме готовність їх до ціленаправлених дій, бажання допомагати та співпрацювати з педагогом.

Таблиця 3.4

Результати відповідей КГ в анкетуванні

№ ПІБ	№ запитання											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. А. Валерія	+	+	0	0	+	+	0	0	+	+	0	+
2. А. Олексій	+	+	-	0	0	+	+	0	+	+	+	-
3. Б. Микита	+	+	0	+	+	+	0	0	+	-	+	-
4. В. Анна	0	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
5. В. Катерина	+	+	-	0	+	+	0	+	0	+	+	0
6. Д. Ілля	+	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+	-
7. К. Михайло	+	+	0	0	0	0	0	0	+	0	+	-
8. К. Карина	+	+	+	+	+	+	+	-	+	0	+	-
9. Л. Поліна	0	+	0	+	+	+	0	0	0	+	+	-

Продовження табл.3.4

10. М. Микита	+	+	-	0	-	+	0	0	0	+	+	-
11. М. Захар	+	+	0	+	+	+	+	-	+	0	+	-
12. Н. Олександр	+	+	0	+	0	+	0	+	0	+	+	-
13. Н. Орина	+	+	0	+	-	0	0	0	0	+	+	0
14. П. Іван	+	+	+	0	+	+	+	-	+	+	-	+
15. С. Аліна	+	+	0	+	+	+	+	-	0	+	+	-
16. С. Дмитро	+	+	-	0	+	+	+	0	+	0	+	0
17. Т. Анастасія	+	+	0	0	+	+	-	-	-	+	0	+
18. Х. Ростислав	+	+	+	0	0	+	0	0	-	+	+	-
19. Ш. Майя	+	+	-	+	+	+	0	+	+	+	+	0

Таблиця 3.5

Результати відповідей ЕГ в анкетуванні

№ ПШБ	№ запитання											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. А. Віктор	+	+	0	0	+	+	0	0	+	+	0	+
2. А. Микита	+	+	-	0	0	+	+	0	+	+	+	-
3. Б. Ксенія	+	+	0	+	+	+	0	0	+	-	+	-
4. В. Оксана	0	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
5. В. Михайло	+	+	-	0	+	+	0	+	0	+	+	0
6. Д. Ірина	+	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+	-
7. К. Катерина	+	+	0	0	0	0	0	0	+	0	+	-
8. К. Дмитро	+	+	+	+	+	+	+	-	+	0	+	-
9. Л. Павло	0	+	0	+	+	+	0	0	0	+	+	-
10. М. Євгенія	+	+	-	0	-	+	0	0	0	+	+	-
11. М. Слава	+	+	0	+	+	+	+	-	+	0	+	-
12. Н. Ольга	+	+	0	+	0	+	0	+	0	+	+	-
13. Н. Орина	+	+	0	+	-	0	0	0	0	+	+	0
14. П. Аліна	+	+	+	0	+	+	+	-	+	+	-	+
15. С. Іван	+	+	0	+	+	+	+	-	0	+	+	-
16. С. Владислав	+	+	-	0	+	+	+	0	+	0	+	0
17. Т. Ростислав	+	+	0	0	+	+	-	-	-	+	0	+
18. Х. Данило	+	+	+	0	0	+	0	0	-	+	+	-
19. Ш. Камілла	+	+	-	+	+	+	0	+	+	+	+	0
20. Ц. Кирило	0	+	0	-	+	+	-	-	+	0	+	-
21. Я. Нікіта	0	+	0	-	+	+	-	-	+	0	+	-

Для того щоб з'ясувати відсоткове відношення позитивних, негативних та індиферентних відповідей в вибірці результати анкетування було статистично оброблені та подані в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Відсоткове відношення результатів відповідей на анкетування

№ запитання	Відповідь					
	+		-		0	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
1	34	85	0	0	6	15
2	40	100	0	0	0	0
3	10	25	10	25	20	50
4	20	50	2	5	18	45
5	28	70	4	10	8	20
6	36	90	0	0	4	10
7	16	40	4	10	20	50
8	6	15	14	35	20	50
9	22	55	6	15	12	30
10	28	70	2	5	10	25
11	34	85	2	5	4	10
12	6	15	26	65	8	20

Розглядаючи питання та відповіді отримані в результаті проведеного тестування можна побачити, що на питання «чи подобається тобі твій учитель?», 85% учнів стверджують, що їм подобається їх вчитель та його особистість, а 15% сумніваються в виборі. Діти цілком довіряють своєму вчителю, тому що на запитання, «чи звернувся б ти по допомогу до свого вчителя?», отримано одностайну позитивну відповідь. Проте не всі учні вбачають в педагогі приклад для наслідування, на питання «чи хотів би ти бути схожим на свого вчителя?», лише 25% опитаних відповідають так, що вони хотіли б бути схожим на свого вчителя, 50% – не можуть визначитись, 25% – не бажають брати приклад з вчителя.

Спілкування є важливою складовою педагогічної взаємодії, відповідаючи на питання «Чи подобається тобі спілкуватися з твоїм з вчителем?», 50% учнів стверджують, що їм подобається як спілкується їх вчитель, вони проявляють інтерес та зацікавленість його діями, 25% – не можуть визначитись і 25% не подобається надмірне спілкування з

педагогом. 50% дітей обирають позитивну відповідь на питання «чи подобається тобі, як проходять уроки?», оскільки їм подобається як саме проходять уроки, як організовується діяльність, вони активні, постійно включаються в роботу і показують високі результати, 5% – не подобається, 45% – не можуть визначитись. На питання «Як ти думаєш, чи є корисним те, чого тебе навчає вчитель?» 90% учнів з впевненістю відповідають, що знання отриманні під час навчання є корисними і обов'язково будуть потрібними їм в майбутньому, 10% – не можуть визначитись та впевнено стверджувати про доцільність отриманих знань.

Найчастіше новий навчальний день 40% учнів розпочинають з позитивним настроєм, лише 10% відчувають негативні емоції, 50% учнів залишились нейтральними у своєму виборі, це можна визначити аналізуючи відповіді на запитання «чи відчуваєш ти позитивні емоції, коли починається новий навчальний день?». Часто це пов'язано з особистими переживаннями, станом здоров'я та іншими чинниками, але також прослідковується і вплив педагога на цей процес. На питання «чи радієш ти, коли дізнаєшся, що вашого вчителя буде замінювати інший педагог?» респонденти відповідають, що 70% засмучуються дізнаючись той факт, що їх вчитель покидає школу і до них прийде хтось інший, 5% – радіють і 25% – не відчувають якихось яскраво виражених емоцій. Проте якщо це стосується епізодичної заміни уроків, то лише 5% дітей це не подобається, а 10% – байдуже ставляться до цього факту, а 85% – цілком позитивно ставляться до таких змін.

В ході розвитку інноваційних інформаційно-комунікаційних систем та широкого запровадження дистанційних фор навчання учні часто звертаються за допомогою до інших джерел інформації, на запитання «чи згоден ти з твердженням, що ніхто і ніщо не може замінити вчителя?», 85% респондентів твердо стверджують, що ніхто і ніщо не здатні замінити педагога та особистісну взаємодію з ним як в

освітніх так і приватних питаннях, проте 10% не можуть дати однозначну відповідь і точно визначитись, а 5 % заперечують цей факт.

Відповідаючи на питання «як ти думаєш, професія вчителя складна?», складність педагогічної професії відмічають 65% респондентів, діти знають наскільки це тяжка робота і в майбутньому лише 15% учнів хотіли б стати педагогами, а 20% – вагаються, чи варто пов'язувати своє життя з цією професією.

Для того щоб зрозуміти, як саме і на якому рівні сформований поведінково-діяльнісний компонент отримані результати статистично оброблені та подані у вигляді в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Стан сформованості поведінково-діялісного компоненту поваги до вчителя

Клас	Рівні					
	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	n	%	n	%	n	%
КК n=19	9	47	8	42	2	11
ЕК n=21	12	57	7	33	2	10

Унаочнивши дані щодо рівнів сформованості поведінково-діялісного компоненту формування поваги до вчителя у вигляді графіку (рисунок 3.3), можна побачити, що сформованість поведінково-діялісного компоненту в 47% учнів КГ і 57% учнів ЕГ відмічається на високому рівні (1 на рисунку 3.3), 42% учнів КГ і 33% учнів ЕГ – мають середній рівень (2 на рисунку 3.3) і 11% учнів в КГ і 10 % учнів в ЕГ – мають низький рівень (3 на рисунку 3.3).

Отже, сформованість поведінково-діялісного компоненту характеризується вмінням і бажанням дітей взаємодіяти з педагогом, правильно оцінювати і діяти по відношенню до нього, що і є основою шанобливого відношення до вчителя. Проаналізувавши результати дослідження, можна побачити, що даний компонент знаходиться на середньому рівні розвитку, оскільки учні бувають безініціативні і

байдужі, часто не бажають взаємодіяти з педагогом, бо не вважають це за необхідне.

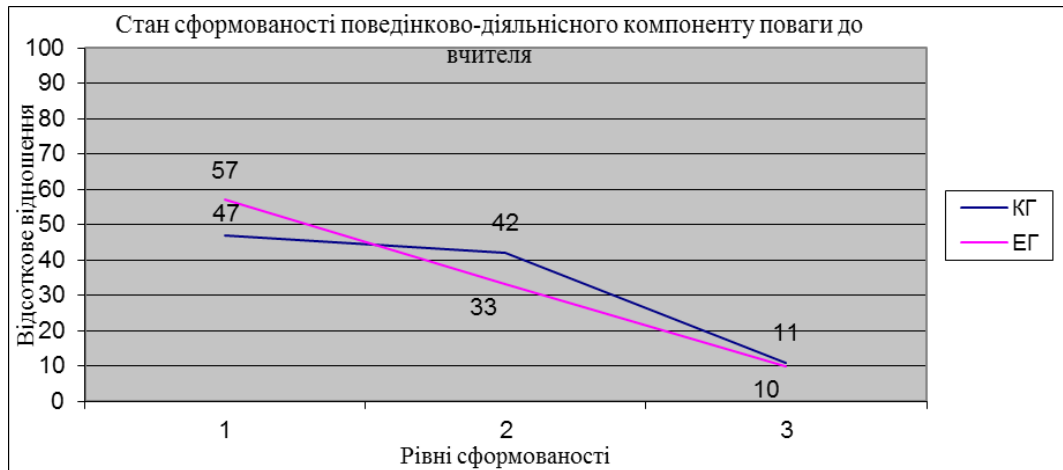

Рисунок 3.3 – Рівні сформованості поведінково-діяльнісного компоненту

Також в ході констатувального експерименту було проведено анкетування серед батьків, яке мало на меті з'ясувати як вони ставляться до вчителя, чи поважають його. Це зроблено тому що родина – це основне середовище існування дитини, вона тут росте, розвивається та виховується. І дивлячись на те, яких морально-етичних норм притримуються батьки, як вони себе поведуть, які думки висловлюють, такими будуть формуватися і їхні діти.

Анкета (додаток Г) була проведена серед 100% осіб батьків 4-Б класу. Вона вміщувала 12 питань, торкалися проблеми взаємовідносин вчителя з батьками, особистісного ставлення до педагога, проявів поваги, ввічливості, морально-етичних норм.

Таблиця. 3.8

Результати відповідей батьків на анкетування

№ ПШБ	№ запитання											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. А. Вікторія	+	+	0	0	+	+	0	0	+	+	0	+
2. А. Марія	+	+	-	0	0	+	+	0	+	+	+	-
3. Б. Оксана	+	+	0	+	+	+	0	0	+	-	+	-
4. В. Катерина	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
5. В. Михайло	+	+	-	0	+	+	0	+	0	+	+	0
6. Д. Дмитро	+	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+	-

Продовження табл.3.8

7. К. Ірина	+	+	0	0	0	0	0	0	+	0	+	-
8. К. Світлана	+	+	+	+	+	+	+	-	+	0	+	-
9. Л. Тетяна	-	+	0	+	+	+	0	0	0	+	+	-
10. М. Марія	+	+	-	0	-	+	0	0	0	+	+	-
11. М. Ольга	+	+	0	+	+	+	+	-	+	0	+	-
12. Н. Євгенія	+	+	0	+	0	+	0	+	0	+	+	-
13. Н. Тамара	+	+	0	+	-	0	0	0	0	+	+	0
14. П. Аліна	+	+	+	0	+	+	+	-	+	+	-	+
15. С. Інна	+	+	0	+	+	+	+	-	0	+	+	-
16. С. Олексій	+	+	-	0	+	+	+	0	+	0	+	0
17. Т. Рима	+	+	0	0	+	+	-	-	-	+	0	+
18. Х. Дарина	+	+	+	0	0	+	0	0	-	+	+	-
19. Ш. Альона	+	+	-	+	+	+	0	+	+	+	+	0
20. Ц. Ганна	-	+	0	-	+	+	-	-	+	0	+	-
21. Я. Анна	-	+	0	-	+	+	-	-	+	0	+	-

З метою з'ясування відсоткового відношення позитивних, негативних та індиферентних відповідей в вибірці результати анкетування було статистично оброблені та подані в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Відсоткове відношення результатів відповідей батьків на анкетування

№ запитання	Відповідь					
	+		-		0	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
1	17	89	4	11	0	0
2	21	100	0	0	0	0
3	5	24	5	24	11	52
4	11	52	1	5	9	43
5	15	71	2	10	4	19
6	18	86	0	0	3	14
7	8	38	2	10	11	52
8	12	57	3	14	6	29
9	3	14	8	38	10	48
10	14	66	1	5	6	29
11	17	81	1	5	3	14
12	3	14	13	62	5	24

Розглянемо вибірку головних питань та відповідей, які отримані в результаті проведеного анкетування. З результатів першого питання «чи ціленаправлено ви обирали вчителя для своєї дитини?» можна побачити, що 89% дійсно обирали педагога, і лише 11% не обирали вчителя, а прийшли в школу, яка має зручне розташування. Аналізуючи відповіді на питання «чи звернулися б ви по допомогу до свого вчителя?» батьки дають 52% позитивних відповідей, 5% – негативних, 43% – вагаються в своєму виборі, їм складно відповісти.

Спілкування є важливою складовою педагогічної взаємодії, тому на питання «чи подобається як спілкується ваш вчитель?» 100% відсотків батьків дають позитивну відповідь, їм подобається як вчитель взаємодіє з дітьми, який має з ними зв'язок, як налаштовує по відношенню до себе. Відповідаючи на питання «чи вважаєте ви, що вчитель приділяє достатньо уваги вихованню дітей?», 86% батьків стверджують, що так, інші 14% – однозначно не впевненні. Коли запитали «чи засмутитесь ви, якщо ваш вчитель покине школу?», 57% батьків засмутяться, якщо дізнаються той факт, що вчитель покидає школу і до них прийде хтось інший, 14% – не засмучуються з цього приводу, і 29% – не відчують якихось яскраво виражених емоцій. 66% батьків згодні з твердженням, що «ніхто не може замінити вчителя», 5% – не згодні з такою думкою, 29% вагаються в виборі.

Одне з головних питань, яке ставилось батькам і яке найбільше нас цікавить це «чи професія педагога гідна поваги?». Аналізуючи відповіді респондентів бачимо, що 81% дають позитивні відповіді, 5% – негативні, і решта 14% – не мають однозначної відповіді. Результати унаочнюємо в діаграмі рисунок 3.4.

Рисунок 3.4 – Відсоткове відношення відповідей на питання «чи професія педагога гідна поваги?»

Для того щоб зрозуміти, як саме і на якому рівні сформовано повагу до вчителя у батьків було проведено анкетування, а отримані результати статистично оброблені та подані у вигляді в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Рівні сформованості поваги до вчителя у батьків

Група	Рівні					
	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	n	%	n	%	n	%
n=21	10	48	9	42	2	10

Унаочнивши дані щодо рівнів сформованості поваги до вчителя у батьків у вигляді графіку (рисунок 3.4), можна побачити, що сформованість в 48% батьків відмічається на високому рівні (1 на рисунку 3.4), 42% батьків – мають середній рівень (2 на рисунку 3.4) і 10 % батьків – мають низький рівень (3 на рисунку 3.4).

Рисунок 3.4 – Рівні сформованості поваги до вчителя серед батьків

Отже, провівши цілий ряд досліджень, можна побачити, що проблема формування поваги до вчителя достатньо актуальна на сьогоднішній день. Відмічається загальна тенденція до зниження поваги до вчителя, та педагогічної професії як в учнівському середовищі, так і серед батьків. Це пов'язано з різними факторами, проте одні з головних це зниження престижу цієї професії через низький соціальний статус. Відсутність поваги проявляється в таких аспектах: принизливому ставленні від учнів, невиконані обов'язків, доручень педагога, відсутність бажання допомогти вчителю, зверхнє поводження батьків з вчителем, непорозуміння з адміністрацією школи, зневажливе та упереджене відношення колег. Це є наслідком того, що відбуваються постійні соціальні й освітні зміни, які неминуче впливають на вчителя, його роль в освітньому процесі, ставлення учнів та батьків до педагога

3.2 Аналіз результатів експериментально-дослідницької роботи

З метою експериментальної перевірки запропонованої моделі формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Було сформовано експериментальну (n=21) та контрольну (n=19) групи. Виховний процес у контрольній групі (КГ) здійснювався за традиційною системою виховної роботи спланованої вчителем, а в експериментальній групі (ЕГ) – за розробленою моделлю формування поваги до вчителя.

Експериментальна перевірка моделі здійснювалась у ході формувального етапу педагогічного експерименту. З учнями ЕГ проводилася низка заходів, з метою підвищення обізнаності в сфері морально-етичної теми, формування знань про шанобливе ставлення до інших людей, і вчителя зокрема.

Година спілкування на тему «Стався до людей так, як хочеш, щоб до тебе ставились» (додаток Д) мала на меті продовжити знайомити учнів із людськими чеснотами; вчити характеризувати події та явища, як прояв добра і зла, поваги та неповаги; розкрити моральний зміст поняття повага; сприяти розвитку в учнів мотивацій до добрих, гуманних вчинків, проявів поваги стосовно інших людей; виховувати бажання жити за золотим правилом моралі.

Виховна година на тему «Яка людина заслуговує на повагу інших» (додаток Д), яка мала на меті виховувати в учнів ціннісне ставлення до себе та інших людей, формувати розуміння поняття «повага», вміння проявляти морально-етичну категорії стосовно інших людей, формувати погляд на ідеал шанованої людини.

Дітям було запропоновано об'єднатися в групи, та створити міні-проекти на тему «Яким має бути вчитель, щоб я його поважав». В якому учні самостійно створювали ідеального вчителя, описували зовнішні та внутрішні характеристики, головним чином звертали увагу на характерологічні аспекти особистості педагога. Більшість учнів відмічали у своїй роботі особисті якості педагога, менше звертали увагу на професійні компетентності.

Для з'ясування ефективності впровадження моделі формування поваги до вчителя було проведено повторне тестування учнів. Аналіз одержаних результатів формувального експерименту дозволив відзначити таке: за когнітивним компонентом показники КГ стали такими 75% – високий рівень, 15% – середній рівень, 10% – низький рівень; показники ЕГ стали такими 85% – високий рівень, 10 – середній рівень, 5% – низький рівень.

За емоційно-мотиваційним компонентом показники КГ стали такими 78% – високий рівень, 11% – середній рівень, 11% – низький рівень. Показники ЕГ стали такими 90% – високий рівень, 5% – середній рівень, 5% – низький рівень.

За поведінково-діяльнісним компонентом показники КГ стали такими 47% – високий рівень, 47% – середній рівень, 6% – низький рівень. Показники ЕГ стали такими 76% – високий рівень, 19% – середній рівень, 5% – низький рівень. Динаміка рівнів сформованості поваги до вчителя подана в таблиця 3.10

Таблиця 3.10

Динаміка рівнів сформованості поваги до вчителя в умовах учнівського середовища

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Початок експерименту	Кінець експерименту	Початок експерименту	Кінець експерименту
	%	%	%	%
Когнітивний				
Високий	70	75	75	85
Середній	10	15	15	10
Низький	15	10	10	5
Емоційно-мотиваційний				
Високий	73	78	80	90
Середній	11	11	10	5
Низький	16	11	10	5
Поведінково-діяльнісний				
Високий	47	47	57	76
Середній	42	47	33	19
Низький	11	6	10	5

Отже, за підсумками дослідно-експериментальної роботи збільшилася кількість учнів експериментальної групи з високим і середнім рівнями сформованості поваги до вчителя, порівняно з результатами контрольної групи. Аналіз динаміки рівнів сформованості поваги до вчителя дозволяє відмітити позитивні зміни в експериментальній групі за когнітивним, емоційно-мотиваційним та поведінково-діяльнісним компонентами.

Встановлено, що запропонована модель дозволяє ефективно формувати повагу до вчителя, вона є результативною.

Висновки

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Виявлено, що проблема існувала на різних етапах суспільного розвитку, у різні історичні періоди вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки спостерігається зацікавленість та посилена увага до проблеми формування поваги до вчителя та взагалі ставлення до його особистості. Виникає поняття «авторитет», яке було показником виявлення поваги до педагога і визначалося як засіб управління. Цей вплив, досягався за допомогою засобів політичної влади, соціального походження та ролі певного суб'єкта. У давньоримських філософів повага до вчителя проявлялась в його можливостях управління, він був джерело всілякої влади, зразок для наслідування, приклад, взірець. У середні віки – визначався владою, яку забезпечували знання та виховання через віру, до носія авторитету ставились з повагою. В епоху Відродження та Реформації повага розглядалася через можливість управління діяльністю, суспільну значимість особи та її освіченість. У 17–18 століттях повага до вчителя проявлялась в здатності та можливості керівництва з боку педагога, дотримання його інструкцій, а на початку 19–20 століть – у добровільності підпорядкування учнями, визнання переваги педагога та цінності його поглядів.

2. Визначено критерії, рівні і показники виміру поваги до вчителя в умовах учнівського середовища: когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний.

Когнітивний компонент проявляється за критерієм активності прояву пізнавально-понятійних потреб та характеризується розуміння поняття «повага до вчителя»; сприйняття та усвідомлення внутрішнього стану педагога; знання способів виявлення поваги до вчителя.

Емоційно-мотиваційний компонент виявляється за критерієм активності прояву особистісно-ціннісних потреб та характеризується

здатністю ідентифікувати та адекватно реагувати на почуття педагога, вмінням відчувати і сприймати емоційний стан вчителя та розуміти причини, які можуть його викликати; ставленням до вчителів як до цінних людей; здатністю співпереживати та співчувати.

Поведінково-діяльнісний компонент проявляється за критерієм наявності особистісного досвіду та характеризувався вмінням мотивовано оцінювати вчительські дії; здатністю безкорисливо допомагати педагогу у повсякденному житті; вмінням самостійно знаходити вірний вихід із ситуації, пов'язаної з моральним вчинком стосовно вчителя. В кожному з критеріїв виділено 3 рівні: високий, середній і низький.

3. Розроблено та експериментально досліджено реалізацію моделі формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Модель передбачає впровадження системи заходів, щоб досягнути формування поваги до вчителя. Було визначено організаційно-педагогічні умови формування поваги до вчителя, а саме мотивація учнів до взаємодії з педагогом, виявлення шанобливого ставлення до нього; впровадження заходів, які сприяють формуванню поваги до вчителя в умовах учнівського середовища; створення гуманістично-орієнтованого освітнього середовища.

Для досягнення поставлених задач виділено та розроблено низку взаємопов'язаних етапів, які приведуть до формування поваги до вчителя (пропедевтичний, основний, оцінний).

У ході експериментальної перевірки моделі формування поваги до вчителя доведено її ефективність. За підсумками дослідно-експериментальної роботи збільшилася кількість учнів експериментальної групи з високим і середнім рівнями сформованості поваги до вчителя, порівняно з результатами контрольної групи. Аналіз динаміки рівнів сформованості поваги до вчителя дозволяє відмітити

позитивні зміни в експериментальній групі за когнітивним, емоційно-мотиваційним та поведінково-діяльним компонентами.

Встановлено, що запропонована модель дозволяє ефективно формувати повагу до вчителя, вона є результативною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на обґрунтування теоретичних і методичних засад формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення 10.10.2020р).
2. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. Издание второе, перераб. и доп. Москва: Аспект Пресс, 2000. 288 с.
3. Андриади И.П. Авторитет учителя и процесс его становления: Монография. М.: МПГУ, 1997. 205 с.
4. Баранова Н.М. Етика: навч. Посібник. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2015. 323 с.
5. Бех І.Д. Б 55 Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
6. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: науковопрактичні засади: Навч.-метод. посіб. К.: Либідь, 2003. 344с.
7. Бех І.Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини. Педагогіка толерантності. 2001. № 2(16). С. 17.
8. Білоусова В.О., Говорун Т.В., Кисельова Н.Й. Виховання культури поведінки учнів. К.: Радянська школа, 1986. 160 с.
9. Богданова О.С., Гурова Р.Г. Культура поведения школьника. М., 1957. 128 с.
10. Богомолова Н.Н., Бодалева А.А., Сухова А.Н. Основы социально-психологической теории. Учебное пособие для социологов, психологов, преподавателей и студентов. Москва: Международная педагогическая академия, 1995. 210 с.
11. Богуш А.М. Базовий компонент дошкільної освіти. 2012. – URL:: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>. (дата звернення 10.10.2020).

12. Варбанець З.Н., Котов-Хроменко В.Е. Воспитание культуры поведения младших школьников. К.: Радянська школа, 1974. 112 с.
13. Гербарт И.Ф. Избранные педагогические сочинения. М.: Учпедгиз, 1940. 292 с.
14. Гоббс Т.О человеке. Москва: Мысль, 1989. 270 с.
15. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. (Руководство к образованию немецких учителей). М.: Учпедгиз, 1956. 374с.
16. Ефремова Т. Ф. Толково-словообразовательный словарь. 2000. – URL: <https://glosum.ru> (дата звернення 14.09.2020).
17. Зеньковский В. Проблема воспитания в свете христианской антропологии. Париж, 1934. 256 с.
18. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: учеб. пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. А.И. Пискунова. 2-е изд., испр. и дополн. М.: ТЦ «Сфера», 2001. 512 с.
19. Інформація про проведення моніторингового дослідження щодо статусу та ролі вчителя в українському суспільстві. Міністерство освіти молоді та спорту України; Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. URL: http://iitzo.gov.ua/monitoring_v_osviti.html (дата звернення 08.09.2020).
20. Каменева С. А., Сवादковский С.А. Хрестоматия по истории педагогики : Античный мир. Средние века. Москва: Госучпедгиз, 1936. 639с.
21. Кларин В. М. Педагогическое наследие: Коменский Я.А., Локк Дж., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Москва: Педагогика, 1988. 416 с.
22. Ковалева О. В. Проблема педагога в гуманистической концепции С. Т. Шацкого: дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1992. 227 с.

23. Конвенція «Про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти». – 1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата звернення 16.10.2020).
24. Кондратьев М. Ю. Взаимосвязь авторитета личности и авторитета роли учителя. Вопросы психологии. 1987. №2. С. 99–103.
25. Кондратьев М. Ю. Слагаемые авторитета. Москва: Знания, 1988. 80 с.
26. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: метод. посібник. К: Літера ЛТД, 2014. 416 с.
27. Корнетова Г. Б., Салова А.И. Подготовка педагогических кадров: история, теория, практика. М.: АСОУ. 2013. 188 с.
28. Кравченко А. И. Социология. Москва: Академический Проект, 2001. 508 с.
29. Крупская Н. К. Мерила оценки педагога. Москва: Просвещение, 1976. 150 с.
30. Крупская Н. К. Педагогические сочинения. М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1958. 735 с.
31. Кузнецова О.А. Педагогічні умови формування моральних норм поведінки молодших школярів. Миколаїв: ІЛПОН, 2004. 154 с.
32. Латышина Д. И. История педагогики (История образования и педагогической мысли) [учеб. пособие]. М.: Гардарики, 2005. 603 с.
33. Левківський М.В., Дубасенюк О.А. Історія педагогіки. Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 1999. 336с.
34. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.- метод. Посібник. 2-е вид., доп. Житомир: ЖДУ, 2004. 199 с.
35. Локк Дж. Мысли о воспитании. М.: Мысль, 1988. 608 с.
36. Макаренко А. С. Педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1983. 368 с.

37. Мельничук С.Г., Довга Т.Я. Виховання культури поведінки у молодших школярів. Київ: Генеза, 1993. 80 с.
38. Морева Н.А. Основи педагогического мастерства: учеб. пособие для вузов. М.: Просвещение, 2006. 320 с.
39. Нода С.В. Історичні засади проблеми формування поваги до вчителя в умовах учнівського середовища. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти. 2020. С 41-44.
40. Нода С.В. Проблеми формування авторитету вчителя в умовах учнівського середовища. Магістерські студії. Випуск XX. 2020. С 248-253.
41. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад. Москва: Большая рос. энцикл, 2002. 342 с.
42. Петриков В. Т. Авторитете учителя. Минск, 1956. 45 с.
43. Петухова Л. Є. Інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів (В моделі трисуб'єктної дидактики): Навчально-методичний посібник. Херсон: Айлант, 2010. 444с.
44. Платон. Сочинения. Москва: Мысль, 1972. Т. 3. 687 с.
45. Порохня Л.А. Учніський колектив як важлива складова учнівського середовища. Педагогіка та психологія. 2015. №48. С. 67–75.
46. Постанова Міжпарламентської Асамблеї держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав № 24-13 про модельний закон «Про статус вчителя». 2007. – URL: <http://docs.cntd.ru/document/901949392> (дата звернення 16.09.2020).
47. Реброва А.Е. Рефлексивные модели обучения как условие формирования творческой самостоятельной личности педагога. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2013. № 4. С. 38-43.
48. Резник С. Д., Вдовина С.Д. Преподаватель вуза: технологии и организация деятельности: учебник. Пенза: ПГУАС, 2014. 356 с.
49. «Рекомендації ЮНЕСКО про становище вчителів». 1966. – URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/

documents/normativeinstrument/wcms_493319.pdf (дата звернення 16.09.2020).

50. Руд Пенцига. Серьезные ответы на детские вопросы. Избранные главы практической, обиходной, педагогики: пер. с нем. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. 1900. № 9. 48 с.

51. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 1. 600 с.

52. Сытников В.Л. Духовно-нравственное воспитание: вопросы теории, методологии и практики в российской школе. Москва: Издательство ПРО-ПРЕСС, 2014. 264 с.

53. Ушинський К. Д. Проект учительської семінарії. Вибрані пед. твори: у 2-х т. К.: Рад. школа, 1983. Т. 2. 359 с.

54. Шевцова И. В. Воспитания уважения к взрослым в современном воспитательном процессе начальной школы. Современные проблемы науки и образования. 2014. – URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14724>) (дата звернення 19.10.2020).

55. Шепелева О. Формирование профессионального статуса будущего учителя в период его обучения в вузе: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Магнитогорск, 2009. 177 с.

56. Dunn J. The Global Teacher Status Index Is Now Available October 3. 2013. URL: <http://www.edudemic.com/global-teacher-status-index/> (дата звернення 20.10.2020)

57. Peter Dolton World Teacher Day: Teacher respect. Saturday 5th of October 2013. URL: <https://varkeygemsfoundation.org/Blogs/world-teacher-day-teacher-respect> (дата звернення 20.10.2020).

58. Pota V. Improving the Social Standing of Teachers. Posted by Vikas Pota. Thursday 3rd of October 2013. URL: <https://varkeygemsfoundation.org/Blogs/improving-social-standing-teachers>

(дата звернення 12.10.2020 р).

59. ДОДАТКИ**Додаток А****Анкета для дітей 1**

Інструкція: Напиши відповідь на поставлене в завданні питання. Виконуючи завдання, спочатку уважно прочитай запитання, подумай, потім запиши.

1. «Продовж речення»:

1. Я люблю свого вчителя, тому що він

2. Я хотів(ла) би, щоб вчитель був

3. Я слухаюсь вчителя, тому що він

4. Я не слухаюсь учителя, тому що він

5. Мені подобається у вчителя

6. Мені подобається, коли учитель

7. Мені не подобається, коли учитель

8. Я хотів(ла) би допомогти вчителю

2. Склади невеличку розповідь на тему: «Яким ти уявляєш справжнього вчителя?»

Обробка і інтерпретація:

За кожен позитивну відповідь в завданні 1, окрім запитань 4 і 7, нараховується 2 бали, за негативну 0; за відповідь на запитання 4 і 7 нараховується 2 бали, якщо вона відсутня, 0 балів, якщо наявні негативні характеристики; за відповіді у завданні 2 нараховується 2 бали. Отже: за всі 9 відповідей можна в принципі отримати $\max = 18$ бали.

Перевіряються рівні сформованості когнітивного компоненту поваги до вчителя. Виокремлюються такі рівні: Виокремлено рівні сформованості когнітивного компоненту: високий (проявляється значний рівень інтересу до педагога та його діяльності, розуміння стану педагога, відношення з пошаною, дослухаються до його думки); середній рівень (виявляється часткова, недовготривала зацікавленість роботою педагога, його емоційним станом та переживаннями, епізодично проявляється повага до вчителя); низький рівень (неправильне або частково правильне розуміння способів вияву поваги, відсутність бажання розуміти вчителя, взаємодіяти з ним).

Максимальне число балів, отриманих за 9 завдань = 18 балів.

Виходячи з цієї суми, можна розрахувати показник рівня сформованості поваги до вчителя наступним чином:

- Високий рівень: якщо учень набирає 13 – 18 бала по тесту, $\min = 13$ балів.
- Середній рівень: якщо учень набирає від 7 до 12 балів; $\min = 7$ балів.
- Низький рівень: якщо учень набирає менше 6 балів.

Додаток Б

Анкета для дітей 2

Обладнання

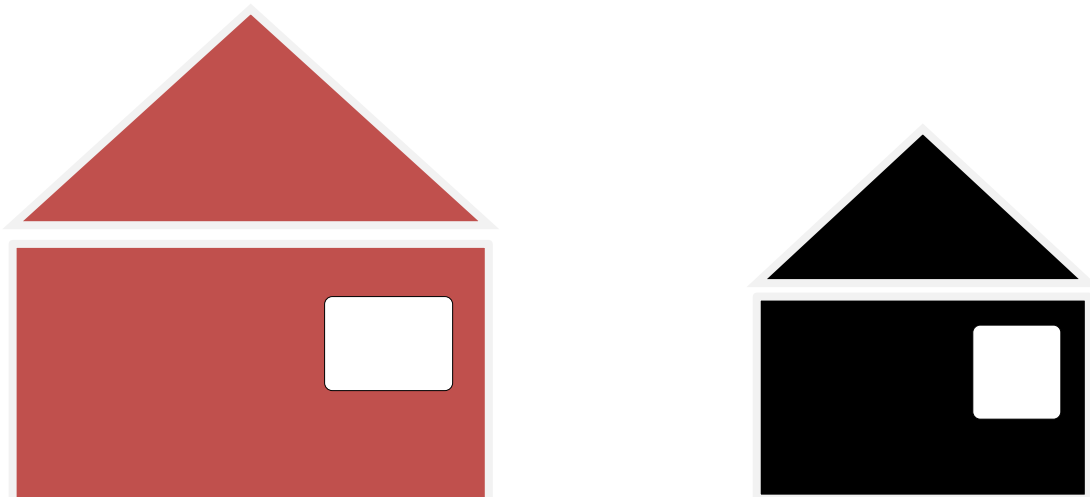
Лист паперу, на якому малюються два будинки. Один із них більший – червоного кольору, інший менший – чорного кольору. Як правило, цей малюнок не готують заздалегідь, а малюють на очах у дитини чорним і червоним олівцями.

Інструкція

Дитині говорять: «Подивись на ці будиночки. Уяви собі, що червоний будиночок належить тобі, в ньому багато цікавих іграшок, і ти можеш запросити до себе всіх, кого захочеш. А в чорному будинку іграшок немає зовсім. Подумай і скажи, кого б із дітей своєї групи ти запросив би до себе, а кого запросив би в чорний будиночок».

На листках записують тих людей, яких дитина забирає до себе в червоний будиночок, і тих, кого вона хоче відселити в чорний будиночок.

Стимульний матеріал

Обробка і інтерпретація:

Розшифровка результатів тесту не символічна. Висновки робляться безпосередньо, в червоному будиночку живуть люди, яким дитина симпатизує, «мешканців чорного будиночка» дитина цурається і психологічно відмежовується. При переселенні «мешканців» з одного будинку в інший потрібно враховувати пояснення дитини або формулювання питання (чиє бажання вплинуло на переселення). Найважливіше значення має те, куди дитина «поселила» батьків, братів і сестер. В якому будиночку перебувають вчитель або вихователь. А також, чи присутні в червоному будиночку однолітки дитини.

Підраховують: кількість позитивних відповідей, які символізують високий рівень, і порівнюють з числом респондентів; кількість індивідуальних відповідей, які символізують середній рівень і порівнюють з числом респондентів; кількість негативних відповідей, які символізують низький рівень, і порівнюють з числом респондентів.

Перевіряються рівні сформованості емоційно-мотиваційний компоненту компоненту поваги до вчителя. Виокремлюються такі рівні: Виокремлено рівні сформованості: високий (проявляється значний рівень розуміння педагога, його особистісних проявів, почуттів та емоцій, ставлення з повагою, вміння співпереживати та співчувати); середній рівень (виявляється часткове розуміння внутрішнього стану педагога, епізодична здатність до співпереживання, шанобливе ставлення до вчителя залежно від ситуації); низький рівень (виявляється невміння ідентифікувати та адекватно реагувати на почуття та емоційні стани педагога, відсутність бажання співпереживати, співчувати).

Додаток В
Анкета для дітей 3

Інструкція: Обери одну правильну відповідь на поставлене в завданні питання. Виконуючи завдання, спочатку уважно прочитай запитання, правильну відповідь обведи кружечком.

- 1. Чи подобається тобі твій вчитель?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 2. Чи звернувся б ти по допомогу до свого вчителя?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 3. Чи хотів би ти бути схожим на свого вчителя?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 4. Чи подобається тобі спілкуватися з твоїм з вчителем?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 5. Чи подобається тобі, як проходять уроки?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 6. Як ти думаєш, чи є корисним те, чого тебе навчає вчитель?**
 - a) Так
 - b) Ні

c) Складно відповісти

7. Чи відчуваєш ти позитивні емоції, коли починається новий навчальний день?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

8. Чи радієш ти, коли дізнаєшся, що вашого вчителя буде замінювати інший педагог?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

9. Чи згоден ти з твердженням, що ніхто і ніщо не може замінити вчителя?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

10. Чи засмутишся ти, якщо твій вчитель покине школи в якій навчаєшся?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

11. Як ти думаєш, професія вчителя складна?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

12. Чи хотілося б тобі обрати професію вчителя?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

Обробка і інтерпретація:

За кожен позитивну відповідь в завданні нараховується 2 бали, за індивідуальну 1 бал, за негативну 0. Отже: за всі 12 відповідей можна в принципі отримати $\max = 24$ бали.

Перевіряються рівні сформованості поведінково-діяльнісного компоненту поваги до вчителя. Виокремлюються такі рівні: високий рівень (особистість вчителя береться за приклад у всіх сферах його життя, відзначається його високий авторитет, часто береться як морально-етичний та професійний ідеал. Спостерігається загострене відчуття добра, честі, гідності, справедливості; набули навичок та практичних умінь діяти відповідно до моральних цінностей у ситуаціях морального вибору; постійно працюють над своїм самовдосконаленням); середній рівень (проявляється часткова зацікавленість роботою педагога, його особистістю та моральним ідеалом. У процесі навчання поведінка учнів суперечлива, без суттєвого переважання гарних чи поганих вчинків); низький рівень (в процесі навчання допускати дії, що суперечать вимогам загальноприйнятих норм поведінки; основний мотив діяльності – власні інтереси. Проявляється нерозуміння та несвідомості у виявленні внутрішнього емоційного стану, що спричиняє труднощі у стосунках з педагогом).

Максимальне число балів, отриманих за 12 завдань = 24 бали. Виходячи з цієї суми, можна розрахувати показник рівня сформованості поваги до вчителя наступним чином:

- Високий рівень: якщо учень набирає 17-24 бала по тесту, $\min = 17$ балів.
- Середній рівень: якщо учень набирає від 8 до 16 балів; $\min = 8$ балів.
- Низький рівень: якщо учень набирає менше 8 балів.

Додаток Г
Анкета для батьків

Інструкція: Шановні батьки, оберіть один варіант відповіді на поставлене запитання.

- 1. Чи ціленаправлено Ви обирали вчителя для своєї дитини?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 2. Чи подобається Вам спілкуватися з педагогом?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 3. Чи звернулися б Ви по допомогу до вашого вчителя?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 4. Чи подобається Вам те як вчитель спілкується з учнями?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 5. Чи вважаєте Ви, що вчитель дає всі необхідні знання для дитини?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Складно відповісти
- 6. Чи вважаєте Ви, що вчитель в достатній мірі приділяє увагу вихованню дітей?**
 - a) Так
 - b) Ні

c) Складно відповісти

7. Чи використовуєте Ви допомогу інших спеціалістів в галузі освіти (репетитори)?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

8. Чи засмутитесь Ви, якщо вчитель вашої дитини покине школу?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

9. Як Ви вважаєте, в іншого педагога ваша дитина навчалася б краще?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

10. Чи згодні ви з твердженням, що ніхто і ніщо не може замінити вчителя?

d) Так

e) Ні

f) Складно відповісти

11. Як Ви вважаєте професія педагога гідна поваги?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

12. Чи хотіли б Ви щоб ваша дитина обрала професію вчителя?

a) Так

b) Ні

c) Складно відповісти

Обробка і інтерпретація:

За кожен позитивну відповідь в завданні нараховується 2 бали, за індивідуальну 1 бал, за негативну 0. Отже: за всі 12 відповідей можна в принципі отримати $\max = 24$ бали.

Перевіряються рівні сформованості поваги до вчителя. Виокремлюються такі рівні: Високий рівень – проявляється значний рівень довіри до вчителя, інтерес до педагога та його діяльності, залюбки виконуються його доручення, дослухаються до його думки. Особистість вчителя береться за приклад у різних сферах його життя, відзначається його високий авторитет, часто береться як морально-етичний та професійний ідеал. Середній рівень – проявляється часткова зацікавленість роботою педагога, його особистістю та моральним ідеалом. У процесі навчання поведінка батьків стосовно вчителя суперечлива, без суттєвого переважання гарних чи поганих вчинків. Низький рівень – в процесі навчання допускати дії, що суперечать вимогам загальноприйнятих норм поведінки; основний мотив діяльності – власні інтереси. Проявляється нерозуміння та несвідомості у виявленні внутрішнього емоційного стану, що спричиняє труднощі у стосунках з педагогом.

Максимальне число балів, отриманих за 12 завдань = 24 бали. Виходячи з цієї суми, можна розрахувати показник рівня сформованості поваги до вчителя наступним чином:

- Високий рівень: якщо респондент набирає 17-24 бала по тесту, $\min = 17$ балів.
- Середній рівень: якщо респондент набирає від 8 до 16 балів; $\min = 8$ балів.
- Низький рівень: якщо респондент набирає менше 8 балів.

Додаток Д

Заходи спрямованні на формування поваги

«Яка людина заслуговує на повагу інших».

Мета: Виховувати в учнів ціннісне ставлення до себе і до інших людей. Розвивати вміння висловлювати свою думку, вислуховувати думку інших; коректно відстоювати свою позицію. Виховувати повагу до своїх співрозмовників.

Хід заняття

Змінюється світ, змінюються часи. Щось відживає, а щось залишається непорушним. Повага - одна з таких непорушних категорій.

Учитель. Як і сто, і двісті років тому, люди відчують в ній потребу. Одні її шукають, інші її домагаються, треті вибирають з існуючого стану речей, що і хто заслуговує їхньої поваги. Який сенс закладається в повагу і як вона може проявлятися?

– Учні висловлюють свою думку

Учитель. Норми поведінки, що вироблені суспільством, упродовж часу змінюються і мають умовний характер, але вони не замінюють собою моральних почуттів і переконань. Повага, як визнання певних прав людини і норма відносин в суспільстві, є однією із пріоритетних категорій.

1 учень. Якщо розглядати повагу як шанобливе ставлення, то виникає питання: кого ми можемо шанувати? Звичайно, в першу чергу наших батьків, бабусь і дідусів. Через них ми пізнавали і відкривали світ. Вкладені в нас душевні сили дозволили нам стати тим, ким ми стали. Повага як шанобливе ставлення можуть викликати літні люди, їх вік, досвід і пройдений життєвий шлях.

2 учень. Повага в сенсі визнання значущості та цінності для нас певного кола людей можуть викликати члени сім'ї, друзі, колеги по роботі, знайомі. Значущими критеріями поваги тут може виступати право на гідне ставлення, авторитет людини, його статус, справи, вчинки.

3 учень. Ввічливість, як форма прояву поваги, походить від давньоруського «дивитися у вічі». Ввічливий – це той, хто дивиться саме у вічі. А ментальність українського народу є саме виразом його етикетних знаків – миролюбності, відсутності ворожості, агресивності. Адже очі – це дзеркало душі. Тому, спілкуючись, співбесідники дивляться у вічі один одному. Відвертають очі лише ті, хто говорить неправду або старається щось скрити чи є нечесним. З часом прикметник "увічливий" переосмислився і набув переносного значення: «той, хто дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб'язність».

У спорідненій російській мові «вежливый» - від давньоруського «вежа» – знає, знавець. Звідси – «ввічливий» - це той, який знає, як себе поводити».

Учитель. Ввічливість виражається за допомогою чемного поводження. Але не завжди в житті ввічлива людина, що дотримується зовні правил поведінки, внутрішньо може поважати людину. Вона просто дотримується формальності. Справжня ввічливість – це наявність щирого і доброзичливого ставлення до людини, а це не завжди можливо.

4 учень. Вищим проявом ввічливості є гречність і чемність. Гречний – "шанобливо ввічливий у поводженні з людьми". Цей прикметник уживається в українській мові з XVII ст., можливо, запозичений з польської.

5 учень. Тактовність, як форма прояву поваги, має на увазі почуття міри, уміння співставляти свою поведінку з почуттями інших людей і усвідомлювати межі дозволеного. Тактовності властиво інтуїтивне визначення правильного тону в спілкуванні з людьми. Часті заклики у справі і без приводу до поваги, ввічливості і тактовності призводять до їхнього знецінення або підміни. Цинізм тоді зводиться в ранг чесноти, за ввічливістю дотримується проста формальність, тактовність стає рідкісним явищем. Тільки одними вказівками і закликами до поваги не

можна викликати відповідне почуття. Це призведе тільки до того, що в кращому випадку буде дотримуватися формальне ставлення.

б учень. Почуття поваги - така категорія, яка повинна бути чимось підкріплена. Ось тільки чим? Кожен з нас вибирає, хто і що заслуговує цієї поваги (сама по собі людина, її справи, вчинки), а що приймається як гра в формальність. Закликати, а тим паче змусити поважати те, що не підкріплене вагомими критеріями для людини - не дасть бажаного результату.

Учитель. Що ж об'єднує повагу, ввічливість і тактовність? Якщо в повагу вкладається не зовнішнє дотримання формальності, а внутрішня позиція по відношенню до іншої людини, то загальним цю тріаду робить її основа - повага. Ввічливість і тактовність проявляють себе як зовнішні форми поваги.

Єдність поваги, ввічливості і тактовності - це наше ставлення одне до одного, до справ, вчинків, поведінки. Чи буде ця єдність носити формальний характер або мати під собою вагомі критерії - вибирати кожному з нас.

Година спілкування

«Стався до людей так, як ти хочеш, щоб вони ставилися до тебе»

Мета. Продовжити знайомити учнів із людськими чеснотами; вчити характеризувати події та явища, як прояв добра і зла, поваги та неповаги; розкрити моральний зміст доброти; сприяти розвитку в учнів мотивацій до добрих, гуманних вчинків; виховувати бажання жити за золотим правилом моралі.

Обладнання: ілюстрації до казок, ілюстрації на тему: «Гідно чи не гідно поводяться діти», «Якщо добрий ти...», написи про добро, пелюсточки квітки.

I. Організація класу

Епіграф заходу

Добрі слова – це сади.

Добрі слова – коріння.

Добрі думки – квіти.

Добрі справи – плоди.

II. Повідомлення теми і мети заходу.

-Дорогі діти! Сьогодні ми будемо говорити про добро. Доброта – це один із виявів, порухів людської душі, те, що відрізняє людину від звіра. Адже тільки людина здатна мислити, співчувати, мріяти. Адже тільки людина починається з добра до інших людей і до всього оточуючого.

1. 1-ий учень: До вас, мої рідні, звертаюся я –

Найменший у нашій сім'ї, -

Стоїть на узліссі ялина моя –

Не зрубайте її!

Яскріє на небі зірка моя –

Не згасіте її!

Світ – казку будує, мрія моя –

Не спиніте її!

- Це звернення до найменших у людській сім'ї, до вас, діти. Адже поняття добро і зло закладаються у дитячому віці.

2-ий учень: Сказав мудрець:

-Живи, добро звершай,

Та нагород за це не вимагай.

Лише в добро та вищу правду віра

Людину відрізня від мавпи і від звіра.

Хай оживає істина стара:

Людина починається з добра.

2. –Здавна на землі люди цінували праведне життя – життя чесне, щире, відкрите. Треба утримуватися від поганих вчинків, лихих намірів. Зло, як відомо, довго не забувається і породжує зло. А от добро помножує добро. Не давайте злу перебороти добро! Щоб люди вас поважали, приязно ставились до вас, ніколи не забувайте і завжди дотримуйтесь золотого правила вихованості: стався до людей так, як би ти хотів, щоб люди ставилися до тебе. Людина не може жити одна. Найбільше щастя і радість людини – це спілкування з іншими людьми.

Звучить запис пісні «Якщо добрий ти».

3. Бесіда за малюнками

-Гідно чи негідно поводяться діти?

-Послухайте поради, якими ви повинні користуватися.

Хлопчик. Для хлопців завжди дуже радий

Я дати ось які поради:

Увагу щоб звернуть на себе

Як слів навчитися нам треба

Не смикати дівчат за коси,

Робити все, що вони просять!

Не будь хвалько і задавака,

Не змушуй меншого заплакати.

Коли врахуєш ці поради,

Вона дружить з тобою рада.

Дівчинка. У дівчат – свої секрети.

Слід їм знати ці секрети,

Чисті руки, одяг, щічки,

В косах гарні білі стрічки.

Все можливе для дівчаток

З голови до самих п'яток.

Та віддавна й дотепер

Цінують правильні манери.

А грубити, з кимось битись

Для дівчаток не годиться!

4. –Діти, давайте сьогодні на уроці складемо ромашку, на пелюстках якої написані правила моральної поведінки.

- Дотримуюсь розпорядку дня.
- Вживаю ввічливі слова під час розмови.
- Відповідаю за кожен свій вчинок.
- Думаю не лише про себе, а й про інших.
- До чужої біди я не байдужий.
- Радію за успіхи товариша.

5. Гра «Так чи ні»

-Бабусі хлопчик допоміг. Він, діти, добрий хлопчик? (Так)

-Тепер усі скажіть мені: у сварці жити добре? (Ні)

-А як немає забіяк, тоді усім прекрасно? (Так)

-А як серця у всіх ясні, то вам погано, діти? (Ні)

-Співає хлопчик гарно як! А вам подобається? (Так)

-А як обличчя всіх пісні, похмурі, злі? Вам добре? (Ні)

-Реве і трощить все чудак, це теж погано, діти? (Так)

-Тоді іще скажіть мені: як діти б'ються, добре? (Ні)

-Звичайно, краще в мирі жити

І з усіма дітьми дружити.

Щоб всі веселими були,

У мирі й злагоді жили!

6. Робота над оповіданням «Добро твориться просто...» Н.

Мудрик-Мриц

7. Гра в колі друзів «Я дарую тобі...»

Спалахнула свічечка ніжним полум'ям.

Підійти погрітися, кому холодно...

В центрі кола горить свічечка, яка є символом доброти і чистоти.

Діти висловлюють добрі побажання один одному, передаючи умовний символ добра. Останніми мають бути слова сказані хором: «Хай торжествують світло й доброта!»

IV. Підсумок заходу

Учитель

На доброті існує світ,

І добротою пахне хліб.

І мирне небо в школу йти –

Це також вияв доброти.

І до дітей любов свята –

Це чистота і доброта.

Додаток Е

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Нода Світлана Вікторівна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе

отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.11.20

(дата)

(підпис)

Світлана Нода

(ім'я, прізвище)